

БЕОВУЛФ

УДК 821.111'01-13.03=161.2

ББК Ш6(4Вел)421-5

Б-47

Беовульф / Із англосаксонської розміром оригіналу переклала Олена О'Лір; наукові редактори Катерина Шрей і Олег Фешовець. — Львів: Астролябія, 2012. — 208 с.

Книга продовжує програму видання українських перекладів європейської середньовічної літератури. Це перший в історії української літератури переклад найдавнішої германської епічної поеми, яка у поетично-міфологічній формі передає політичні і воєнні події Північної Європи першої половини VI століття. Видання ілюстроване артефактами того часу.

Наукові редактори:

Катерина А. Р. Шрей, PhD, професор факультету англійської літератури Університету Маршалла (Гантінгтон, Західна Вірджинія), координатор Програми Середньовічних і Ренесансних студій;

Олег Фешовець, директор Видавництва "Астролябія", доцент філософського факультету Львівського національного університету ім. Івана Франка, головний редактор Львівського мілітарного альманаху "Цитаделя".

Упорядник ілюстративної частини:

Дмитро Павлів, науковий співробітник відділу археології Інституту українознавства ім. Івана Крип'якевича (Львів).

Рецензенти:

Леонід Рудницький, доктор, доктор гоноріс кауза мульт., професор порівняльного літературознавства Ля Салль Університету (Філадельфія, США), академік НАН України, президент Світової Ради Наукових Товариств ім. Шевченка;

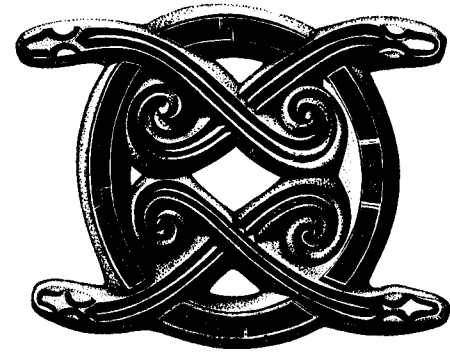
Максим Стріха, доктор фізико-математичних наук, професор радіофізичного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, завідувач кафедри перекладу Київського університету ім. Бориса Грінченка, віце-президент АН вищої школи України, віце-президент Асоціації українських письменників.

Книга видана за часткової фінансової підтримки Фондації Українського Вільного Університету (Нью-Йорк, США)

ISBN 978-966-8657-86-3

© Видавництво "Астролябія", 2012

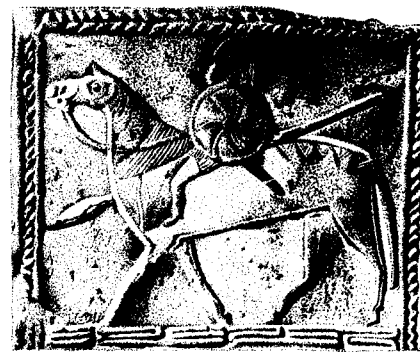

Отже — як дани здавна звитяжили,
конунгі славні, наслухались ми,
як герої хоробрість являли!

Сам Скільд Скєвінг скинув чимало
5 вражих дружин з бражної лави,
навіював жах на воїв, хоч перше
нужденним був знайдою, — діждався розради,
зріс, піднесений під небом у шані,
і вже йому всі сусідні народи
10 шляхом китів шлють данину,
повинність виконують. Конунг був добрий!
Опісля син його був післаний Богом
народу на радість, народжений в теремі, —
бо ж бачив Бог біди-злочинства,
15 що коїлись довго, доки безвладдя
давнє тривало. Життедавець-Господь,
Владика Слави, послав йому почесті:
Бєов широко був пошанований —
Скільдів син — скрізь на Півночі.
20 Бо муж добро мусить чинити,
бути щедрим у вотчині на винагороди,

25 аби його люди бились натомисть,
гриді добрі, коли гряне війна,
службу справляли, — славні-бо завше
діяння мужеві дають благоденство.

Скільд прокняжив, скільки відміряно;
міцний ще, рушив під руку Господню.
Віднесли на марах до моря тоді його
соротники вірні, як він повелів,
30 коли його слово слухали Скільдінги, —
любий підданцям, довго він правив.
Біля берега ждав корабель кільценосий,
лодь володаря, льодом укрита.
І на лоно лоді любого конунга,
35 на гривни щедрого, зі щоглою поруч
поклали, славного. І знесли багато
скарбів заморських, карбованих броней, —
я не чув про пишніший човен, оснащений
спорядженням бранним і озброєнням воїнським,
40 мечами й кольчугами: незліченні скарби
на лоно володарю возложено — з ним
пливти їм потоком потужним далеко.
Наділили клейнодами племени
не менш його щедро, ніж, іще за дитинства,
45 ті, хто послав його услід за хвилями
у море самого малолітнім.
Ще й стяг золотий поставили високо
над ним, не завадивши водам нести його;
скорбно на серці їм, скрушно на дусі.
50 У невіданні кожен, кажучи правду,
і радники в залі, і ратники в полі,
хто ж повинен вантаж той одержати.

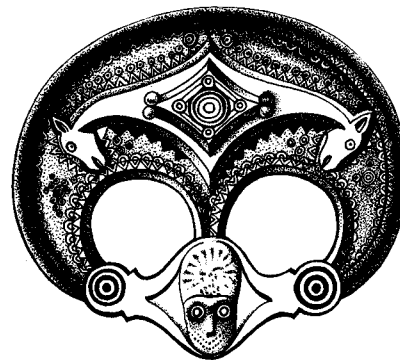
Беоу Скільдінг своїм скіпетром гради
об'єднав надовго, підданцям любий,
55 у шані в сусідів, — відійшов його батько
з юдолі земної, — аж доки змінив його
могутній Геальфдене — в герці лютий,
до скону очолював Скільдінгів славних.
Почислено четверо по черзі дітей його,
60 на світ народжених у ратеводителя:
Георогар, Гротгар і Гальга добрий;
кажуть, з Їрсе конунг Онела
шлюбне ложе ділив, Січескільвінг.

Було тоді Гротгаром розгромлено ворога,
даровано честь йому — й домочадці до нього
65 прислухались охоче, а пахолки мужніли
у спільнім служінні. Спало на ум йому
веліти звести велику залу,
медові хороми, про рівні яким

70 лю́дські сини ледве чи чули,
і там з усіх добр, що дав йому Бог,
стару і младу статки вділяти,
крім наділів громадських і душ живих.
Згодом загадано — багато я чув про це —
75 численним народам середнього світу
будову оздобити. І невдовзі спорудження
зали найбільшої зодчі скінчили, —
у час урочний. Нарік її скоп
“Ге́орот” — слово могутне в нього.
80 Гротгар на учтах гривни ділив,
як і заприсягався. Зала висока
з рогатим гребенем грізного пломеню,
вогню ворожди ждала — не час іще
збройній брані брати початок
85 зі звади смертельної між тестем і зятем.

Кремезна почвара у кромішній темряві
тяжко терзалась, із зали щодня
розголос чуючи, радости сповнений, —
там арфа звучала, чистоголоса
90 пісня скопа. Першоначал
правічних знавець, він провадив, як Бог
всемогутній створював твердь земну —
гарну рівнину, огорнену водами,
як присунув, звитяжний, сонце і місяць —
95 світло, щоб сяяло світожителям,
і від краю до краю прикрасив щедро
гіллям і зеленню землю всю,
і в усе, що живо, вложив життя.
Ратники, отже, радість вкушали
100 в благоденстві, аж доки дехто почав
злодіяння чинити, диявол із пекла.
То грізний демон, Гренделем званий,

лихославний заброда, що забрав собі пустища,
багна і твані. Потвор сородич,
105 він у лігві їх щулився, нещасний, відколи
суджено Господом ізгоями бути їм —
племені Каїна, — це відплата Предвічного
за Авеля — скоєне Каїном вбивство.
Братовбивця нерадий, бо від роду людського
110 Всевишній відторгнув за провину ту геть його.
Від нього, мов пагіння, вся погань пішла:
велети, й ельфи, й пекельні духи,
також гіганти, що змагалися з Богом
довгий час, — їм відомщено Ним.

¹¹⁵ Вночі нагрянув Грендель розвідати
крут дому високого, чи дани-кольчужники,
пивом упившись, заступили на чати.
Бачить — всередині благородні мужи
по учті спочили, печалі не знаючи,
¹²⁰ нещастя людського. Нещадна проява,
породження зла, розлючена й хижа,
одразу наважившись, з одрини стягла
тридцять ратників, — трапезі рада,
¹²⁵ додому волочачи здобич багату,
сита убивством, посунула в лігво.

Ледь засіріло, на зорі пересвідчилиась
люди у грізній Гренделя силі, —
після пиру піднято плач,
лемент великий. Велитель славний,
¹³⁰ добрий владика в задумі сидів,
карався втратою соратників вельми,
відколи простежили супостата слід,

нелюда клятого. Надто запекла
і довга та пря була. Не далі аніж
¹³⁵ наступної ночі напад він знову
скоїв ще більший — убивство люте,
не жахнувся, окаянний, злодіяння й переступу.
Тоді спочинку часто шукали
під дальнім дахом деякі люди,
¹⁴⁰ постелі безпечної — коли певні знаки
злови самоправця правдоподібно
засвідчено їм; звідти втікши,
чимдалі трималися від демона вражого.

Тож Грендель владичив, один проти всіх,
¹⁴⁵ справедливість порушивши, — і порожнім лишився
дім пречудовий. Довго тривало це:
дванадцять зим терзався горем
володар Скільдінгів, у скрухах незбутніх,
печалях великих. Почули про це
¹⁵⁰ людські сини у болючих сказаннях —
відомо їм стало, як демон суперничав
довго із Гротгаром, загрозу ніс,
згубу й незгоду багато років,
незмірну ворожість. Миру не прагнув він
¹⁵⁵ з жодним із данів — задобрити золотом,
кровопролиття покрити вирою, —
жоден радник із рук убивці
не надіявся відкуп одержати щедрий,
а той ізгой чигав у засідці —
¹⁶⁰ морок смертний — на молодь і старших, —
у пільмі він вічний на пустищах млистих;
невідомо людині, куди зслизають
відуни, що ворожать на рунах пекельних.

Тож самотник жаский скоїв багато
165 лютих кривд, людства ворог,
чимало нечесть. Для ночівлі собі
загарбав Георот — прегарну залу,
до престолу благ не наблизився тільки —
через Бога, чиєї любви не знав.
170 Це лихо велике велителю Скільдінгів,
сокрушення духу. Думали пильно
високородні на радах таємних,
як відчайдушним діяти краще,
напади наглі припинити аби.
175 Богам війни у поганських капищах
клялися жертви возложити, молили,
щоб допоміг у нещасті народному
Душеубивця. Обичай такий у них,
надія нехристів, — з думки не йшов їм
180 спогад про пекло, Господь їм незнаний,
ані діяння Судії невідомі,
не воздати хвали їм Владиці Небесному,
Господу Слави. Горе тому,
185 хто напропаще у пащу вогненну
душу ввергне, на долю відраднішу
уповання облишивши! Благо тому,
хто по смертному дні піднісся б до Бога
і в обіймах Отця пробути б волів!

190 Тож нещастя обмислював нащадок Геальфдене
в сумі всякчасному, — розсудливий, лиха він
відвернути не годен був, — та погибель була
надто люта й тривала, що люд той спіткала,
бич найбезжальніший серед жахів нічних.

195 Та в Гігелака, між геатів добрий,
прочув один гридь про Гренделя злочини, —
серед людей мав силу найбільшу він
за днів отих — витязь високородний.
Лодь він собі повелів спорядити —
кряяти води; повідав, що прагне
200 до конунга рушити дорогою лебедів —
славного владаря, що в людях мав знадобу.
Від мандрів його мудрі мужі
відмовляли мало, хоч і милий він був їм, —
за знаменнями стежили, звитязця бадьорячи.
205 З народу геатів могутній той муж
героїв обрав — найхоробріших воїв,
що був годен знайти; в загоні п'ятнадцятий,

чотирнадцять друзів до дерева морського,
на берег повів, корабельник досвідчений.

210 Час проминав, човен — на хвилях,
під берегом прикрим. На прову мужі
ступили, пильні, — пінилось море,
вода край піску, — блискучої зброї,
215 карбованих броней набравши доволі
на лоно лоді, люди пустили
у плавання бажане корабель міцноробрий.
Вийшла в море вітром гонима
лодь пінношия, полинула птахом,
220 аж на другий день, у годину слухну,
струт кільценосий їх заніс так далеко,
що корабельники побачили землю —
блискучі скелі, бескети стрімкі,
широкі миси: море перетнено,
225 плаванню край. На кручу гінко,
на берег вибравшись, ведери лодь свою
причалили — брязкали броні кольчужні,
боекошулі, — Богові дякують,
що полегшив їм подорож упоперек хвиль.

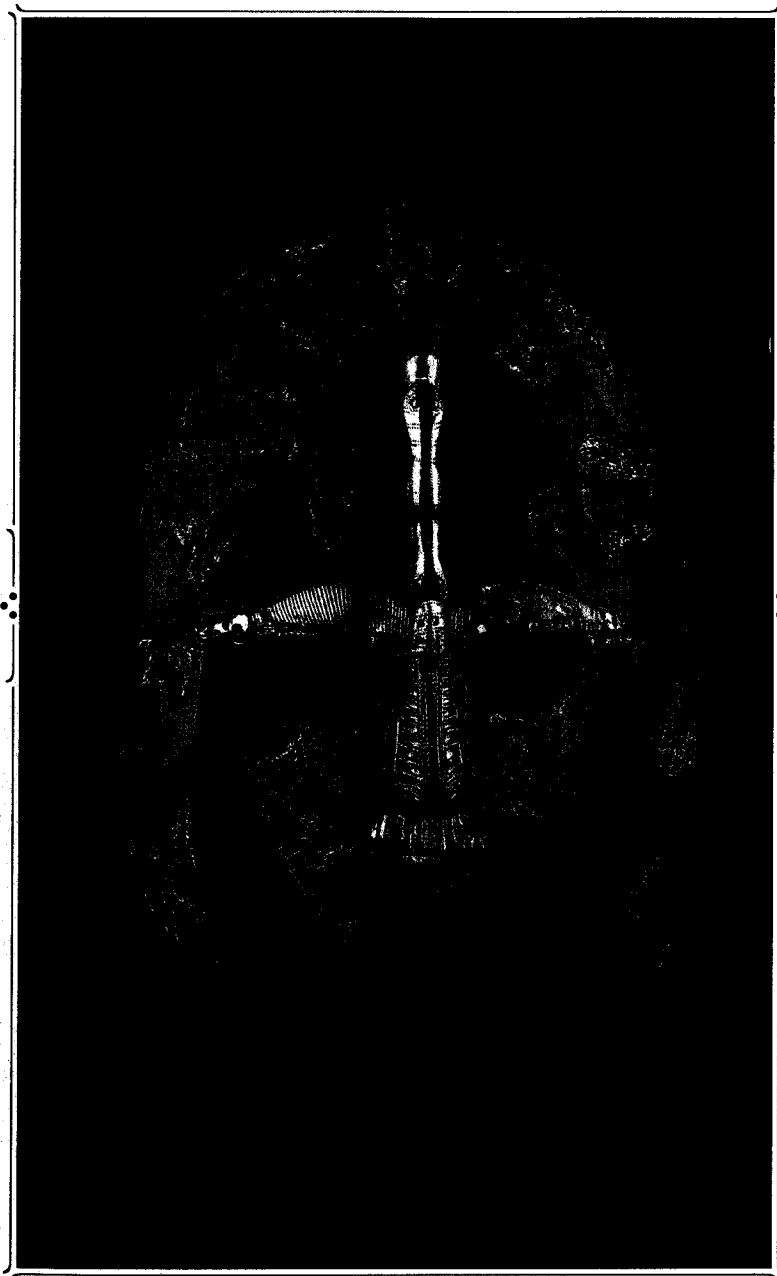
230 С кільдінгів страж, що стежити мусив
за приморськими скелями, з муру побачив:
з корабля, по сходнях, переблискують тарчі,
нарихтовані броні, — хто ті люди? —
цікавість мучила в мислях його.
Вирушив сам верхи до берега
235 Гротгарів гридь — грізним списом
вимахував з силою, мовив вельбучно:

240 “Хто ви, убрані у броні мужі,
кольчугозахищені, що човен високий
по водній дорозі приведено вами
сюди через море? Довго я був
прибережним дозорцем, беріг рубежі,
щоб на землю данську неждано жодні
ворожі полчища не напали плавом.
Не проникали ніколи відкритіше
245 щитоносці сюди, і від наших дружинників
жодного дозволу не одержали ви,
згоди старійшин. Могутніших воїв
я не бачив ніде, ніж один серед вас:
не з челяді він, при почесній зброї, —
250 рідкісна зраджує врода його,
вирізняє постава! Знати я мушу
родовід ваш тепер, перш ніж ви рушите,
соглядатаї, далі в данську землю.
Зараз же ви, чужоземні гості,
255 мореходи, нехитру мою
послухайте річ: що скоріше, то краще
відповідь дайте — звідки прийшли ви?”

IV

Щому повідав провідець дружини,
відслонюючи слів скарбницю:
260 "Рід ведемо ми з народу геатів
і з Гігелаком при багатті учтуємо.
Мій батько знатним був воєводою —
відомий народам, наречений Ёджтеов;
він двіроставив на старість, проживши
265 чимало там зим, — по землях далеких
пам'ятати мусять мудрі його.
Твого господаря ми наспіли відвідати
від щирого серця — щит народу,
сина Геальфдене: запроси нас ласкаво!
270 До велителя славного в нас велике посольство,
конунга данського, — конче нічого
не втаїться, вірю. Відаєш ти —
якщо в притчах дійшла правда до нас, —
що Скільдінгам ворог жаский якийсь,
275 таємний гонитель ганебними кривдами,
нечуваним гнітом ночами темними
і смертю загрожує. Гротгару можу я

великодушно дати пораду,
як, мудрому й доброму, подужати ворога, —
280 якщо злам взагалі у злі настане
і по лихах колись полегша надійде, —
і кипуча печаль процахне тоді.
Інакше завжді страждатиме в горі,
терпітиме пагубу, поки стоятиме
285 на кручі своїй найкращий з домів”.

Вирік страж, верхи сидячи,
урядник безтрепетний: “Треба, щоб добре
знав щитоносець різницю кмітливий
між словом і ділом, — той, хто слухно міркує.
290 Сказано вами, що до Скільдінга-конунга
прибули ви по-доброму. Далі рушайте
зі зброєю й бронями — до брам проведу я.
Ще й від ворога варту поставлю
з грідів молодших — лодь на піску
295 берегти із честю, човен ваш,
недавно осмолений, аж доки назад
понесе мореструмами струг гнутошій,
до ведерських меж мужа любого
разом з доблесно-добрими, хто сподоблений буде
300 з натиску вражого неураженим вийти”.

Тим часом рушили. Човен чекав на них,
спочивала на линві лодь широка,
стояла на якорі. Сіяли золотом
подобі вепрів вогнегартовані —
305 оберегом шалених на шоломах служив
вепр войовничий. Виправа сунула —
усі у поспіху, аж поки побачили
оздоблену золотом залу тесану,

будівлю, вельми славетну під небом
310 серед смертних, — оселю могутнього:
на цілий світ світло те сяяло.
Показав їм залу дозорець хоробрий,
доблеснодухих дім осяйний,
куди вони прямо направитись мали.
315 Розвернувши коня, під кінець проказав:
“Отож час прощатися, Отець Всемогутній
хай береже вас у походах усіх,
милостей повен! До моря вертаюсь я —
проти ворога варту тримати”.

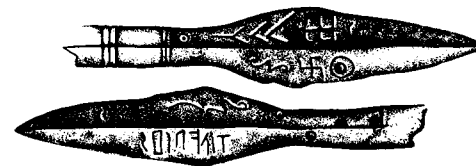

V

320 Строем ішли вони — стежка вела їх,
мощена бруком. Броні блищали,
кільця яскраві із криці дзвеніли,
руками зіткані, як до зали наблизились
вони в нагрудниках грізних своїх.
325 Під стіну поставили стомлені морем
щити богатирські, тарчі міцні,
сіли на лаву — лунко бряжчали
панцери їхні. Поряд щетинились
списи ясеневі сіроконечні —
330 мореходів озброєння. Убрання почесне —
обладунки залізні. Один запитав їх
пихатий муж про походження їхне:
“Звідки позлочені привезли ви щити,
кольчуги із криці й закриті шоломи,
335 груду ратищ? Гротгарів я
челядин і глашатай. Ошатніших досі
гостей чужоземних я стільки не бачив.
Гадаю, з гонору — не ізгоями, чей же, —
з геройства нагрянули до Гротгара ви”.

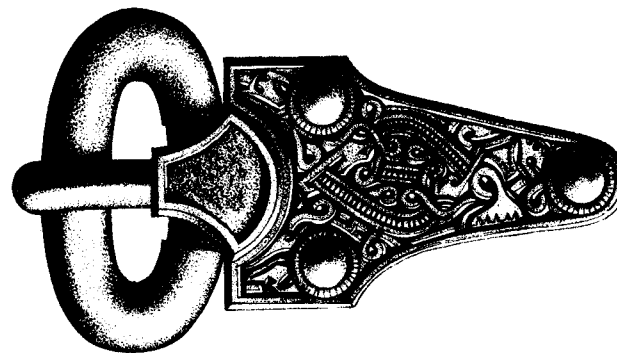
340 Ведерський вождь у відповідь мовив,
слово, в шоломі незламний, зронив
гордий витязь: “Ми — Гігелакові
бенкетарі, Беовульф звусь я.
345 Проголосити синові Геальфдене
волю славному послання моє,
твоєму володарю, як з ласки своєї
нам він дозволить озватись до нього”.

Венделів вождь, Вульфгар мовив, —
багатьом відома вдача його,
350 мужність і мудрість: “Мушу спитати
друга данів, владику Скільдінгів
про твій прихід, як прохаєш ти, —
гривнодавця, Гротгара славного —
і відповідь зараз же повідаю ту,
355 яку мені, добрий, дати він зволить”.

Пройшов туди зграбно, де Гротгар сидів,
наблизився, сильний, до сивого й ветхого
в оточенні знаті, перед очі став
зверхника данів за звичаєм двору.
360 Вульфгар звістив властителю-другові:
“Сюди приплинули плесом морським
геатські люди з далекого краю,
воїни звать провідця свого
Беовульфом. На бесіду стати

365 з тобою, владико, дозволу просять, —
їм не відмову, а милість даруй,
відповідь дай, добрий Гротгаре:
збройні, вони у зібранні шляхетному
гідні уваги, у пригоді нам стане
370 вождь їх, що воїв привів сюди”.

—VI—

Гротгар прорік, ограда Скільдінгів:
“Іще хлоп’ям я його знав,
був наречений його батько Еджтеов,
у дім йому дав доньку єдину
375 Грётель геатський, — нагрянув нині
його дужий нащадок до щирого друга!
Мореплавці, що траплялося їм
пливти до геатів їм на втіху з дарами,
казали напевно, що в п’ясті своїй
380 міць тридцятьох він має мужів,
славний у битві. Бог пресвятий
з ласки Своєї послав його нам,
західним данам, — надію маю,
проти жахів Гренделя. Пожалую нині
385 клейноди доброму за доблесть його.
Борше заклич їх — побачать нехай
сонм сородичів, що сіли разом;
ще передай, що данський народ
прийме їх добре”. Направився Вульфгар
390 до брами зали, сказав з порога:

“Велів возвістити вам мій володар звитяжний,
владика данів, що відомий йому
ваш родовід і, з-за вод прибулих,
доблеснодухих, добре вас приймуть.
395 Тепер ви допущені — у панцерах ваших,
у боешоломах — бачити Гротгара;
хай ваші гарчі тут зачекають,
піки і ратища — підсумку бесіди”.

Підвівся могутній і гурт увесь
400 його дужих дружинників, дехто при зброї
лишився на варті — як відважний велів.
Вступили поспіхом — попереду муж той —
під Георота дах; доблесний вів їх,
у шоломі відважний, — аж при вогнищі став.
405 Беовульф мовив — майстром кута,
на ньому сяjala сіль кольчужна:
“Чолом тобі, Гротгаре! Грідь і родич я
Гігелаків, багато подвигів
звершив я в отроцтві. В отчому краї
410 мені чути траплялося про злочинства Гренделя, —
мореходи казали, що ця зала стоїть,
споруда прегарна, порожня й покинута
всіма, від часу, як вечірне світло
меркне, ясне, під наметом небесним.
415 Мені порадили народу мого
наймудріші люди, володарю Гротгаре,
щоб завітав до тебе я,
бо моці моєї спромогу пізнали,
бачили, як після бою прийшов
420 закривавлений я, появши п'ятьох,
велетів плем'я повергши і вбивши
чудищ вночі у пучині, — змучився,
помстився за горе, як благали ведери,

понищив лютих, — а нині з Гренделем,
425 зі страховиддям, стрінуся сам,
зійдуся з демоном. Дозволу в тебе,
володарю данів, волю просити,
не відмов мені зараз, захисте Скільдінгів,
заступнику ратників, народів друже,
430 мені, що здолав далеку путь, —
щоб сам я з ватагою звитяжців моїх,
цим гуртом могутнім, Георот очистив.
Чув я також, що чудище те
в навіженстві своєму зневажає зброю.
435 Тому відмовляюся — щоб мій владар про мене,
Гігелак, був гарної думки —
захищатись мечем і щит відкидаю,
жовтий, а виїду на життєзгубний
герць із ненависним голіруч —
440 ворог на ворога; у вирок Господній
має вірити той, кого візьме смерть.
Гадаю, осиливши, в оселі битви,
нежаханий, жертиме мужів він геатських,
так само як часто чинить він, —
445 славну рать. Не слід турбуватися
тобі про поховини, бо схопить він труп мій,
окроплений кров'ю, коли край мені прийде,
налаштувавшись скуштувати плоті —
на відлюдді пожерти безжально, скривавивши
450 свій притулок на пустищі; для тіла мого
тобі дбати про трапезу не треба буде!
Надішли, як загину, Гігелакові
обладунок найкращий з одінь бойових —
захища мені груди він — Гретеля спадщину,
455 Веланда витвір. Випаде суджене”.

— VII —

Гротгар прорік, ограда Скільдінгів:
“Через давні справи приспів ти до нас
і наші щедроти, друже мій Беовульфе.
Розбурхав твій батько найбільшу з усобиць —
460 убив у герці Геатолафа
з племені Вільвінгів, — не вільно було його
прихистити ведерам під страхом війни.
До південних данів подався він звідти,
через хвилі — до Честескільдінгів.
465 Молодим я владичив у данів тоді,
посівши скарб — блискуче князівство,
город героїв; Георогара
саме не стало, сина Геальфдене,
мого старшого брата — він достойніший був!
470 Поклав я край кровній усобиці,
через води Вільвінгам виру пославши —
древні багатства. Присягав мені Еджтеов.
Сум у мене на серці, як стану
людям казати про люті кривди,
475 про горе, Гренделем у Геороті завдане,

набіги вражі; ратоборців моїх
лави змаліли — змела їх доля,
наляканих Гренделем. Легко нехай
Бог угамує безум нищителя!
480 Часто вої за чарою бражною,
упившись пивом на пири, хвалились
у залі медовій залишитися
і мечами грізними Гренделя стріти.
Та хороми ратників на ранок були —
485 бражні палати — забризкані кров'ю,
вся підлога під лавами залита рудою —
зала багряна; гридів улюблених
поменшало в мене — смерть їх забрала.
Сядь же на учті і, як серце велить,
490 слово зрони про славні звитяги”.

Було для геатів лаву звільнено
у пивохоромах, — хоробрі тоді
сіли разом, силою горді.
Налив їм кравчий, що прикрашений келих
495 мав у руці, меду прозорого;
часом співав чистоголосий
скоп у Геороті. У гурт зібравшись,
тоді раділи дани і ведери.

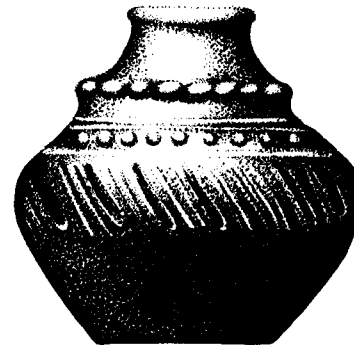
VIII

Унферт закинув, у конунга Скільдінгів,
500 Ёджлафів син, сівши в ногах,
слово прі — прикра була йому
виправа Беовульфа, корабельника мужнього,
бо він не хтів, аби хтось собі
коли-небудь слави під небом більше
505 присвоїв, ніж сам він, — у світі середньому:
“Чи не той ти Беовульф, що був у плавбі
суперничав з Брекою за першість на морі,
коли води ви з принди випробували
і з дурного зухвальства у хвилях пучини
510 життям легковажили? Вас ніхто
не міг відрадити, ні друг, ні ворог,
від мандрів злощасних по морю вплав:
ваші длані міряли морестежки,
водоплин обіймали передпліччя — ви ковзали
515 по гребенях хвиль; розігралося море,
зимове, буремне. Ви боролися з хвилями
сім ночей, пересилив тебе він,
мав більше моці. Море відкинуло

до битворемів на ранок його;
520 на рідні терени він рушив звідти,
до любих краян, у країну Брондінгів —
прегарну твердиню, — де підданців він мав,
свій град і гривни. Програв ти чесно
синові Беанстана — як обіцяно ним.
525 Переконуюсь — нині все закінчиться гірше,
хоч завжди в буревитвах був ти підмогою,
у грізній брані, — якщо Гренделя зважишся
у час нічний очікувати”.

Відрік йому Беовульф: “Друже мій Унферте,
530 про Бреку ти, брагою впившись,
про оте його плавання наплів усього
напрочуд багато. Правду стверджую:
міць явив на морі я більшу
в суворому іспиті, ніж інший хто-небудь.
535 Ми умовились — молодість грала —
і склали обітницю — обидва тоді
були ще хлопцями — у хлані морській
життя не щадити, що дійсно й звершили.
Міцно стискали ми, коли морем пливли,
540 мечі без піхов — від пащ китових
боронитись гадали. Бурунами далеко
ані він від мене не міг відпливти,
аж ніяк не швидший, ані я б не лишив його.
Коли ми пробули на морі разом
545 п'ять днів і ночей — роз'єднали нас течії,
проти нас обернулися все бурніші води,
темніюча ніч і північний вітер,
холоднюща хвища. Хвилі шаліли,
роз'ярилися риби морські.
550 Помогло мені бранне убрання плетене,
рукотворне, проти тварей ненависних, —

міцна ограда на грудях моїх,
 кольчуга позлочена. Злобне страховище
 затягло мене, враже, у глиб, тримаючи
 чітко і люто, але в чудище я
 влучив мечем — лезом січі, —
 так роковано долею; рукою моєю
 битвобура звіяла морезвіра могутнього”.

IX

“Злочинні чудища часто на мене
 560 кидались яро. Я їм віддячував,
 як і належало, лезом коштовним.
 Однак лиходії, що на дні замишляли,
 сівши за учту, насититись мною,
 анітрохи не мали від трапези радості, —
 565 мечем поранені, на ранок лежали
 на прюзі припливу, приспані лезом,
 щоб корабельникам більше ніколи
 на заваді не бути на водних дорогах,
 шлях заступаючи. Зійшло на сході
 570 світило Боже, буря втихла —
 і миси морські міг я побачити,
 береги заломисті. Зберігає доля
 невідмічених смертю, чия мужність — на благо.
 У кожному разі мені вразити випало
 575 дев’ять чудищ. Не чув я про важчий
 під небесною банею бій нічний,
 ні про мужа, що в морі маявся більше, —
 та з натиску вражого неураженим вийшов я,

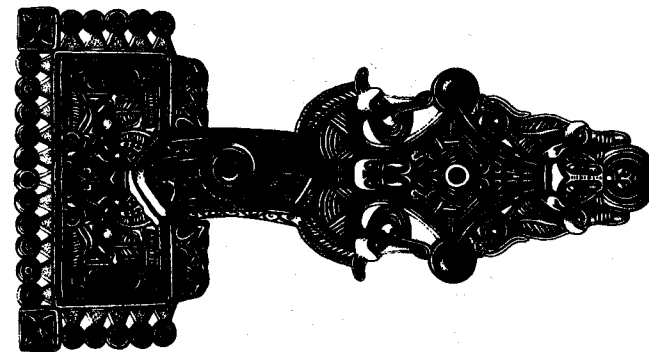
580 пригодою зморений. Море мене,
розбурхане, винесло на берег фінський —
води текучі. Не доводилось чути,
щоб ти у битвах був подібних,
у жаху мечів. Жоден із вас,
585 ні ти, ні Брека, у бранній забаві
мечем оздобленим не здужав битися
хоробро так, — не хочу хвалитися, —
проте зарізавав ти рідних братів,
родичів кривних; хоч розум твій гострий,
за це ти мучитись мусиш у пеклі.
590 Направду, ніколи не накоїв би Грендель,
нащадку Еджлафа, нещастя такого —
демон жажний — владиці твоєму,
образі — Геороту, якби в брані дух
був грізним твій, як твердиш ти, —
595 але він збагнув, що гніву народного,
буребоїв йому боятися з боку
Звятигоскільдінгів аніскільки не варто:
дань стягає, з данів нікого
не щадить, а трощить трупи убитих,
600 вдоволений пиром, відпору не жде
від списоданів. Дуже скоро
силу й хоробрість у сутичці геатську
йому протиставлю. Хто може, хай радо
сяде до меду, як засяє назавтра
605 ранок новий роду людському —
світосайне сонце з півдня!”

Скарбодавець доблесний тішився,
сивоволосий володар данів
610 був певен у помочі — пастир народу
чув непорушне рішення Беовульфа.
Ратники — в регіт, річ звучала

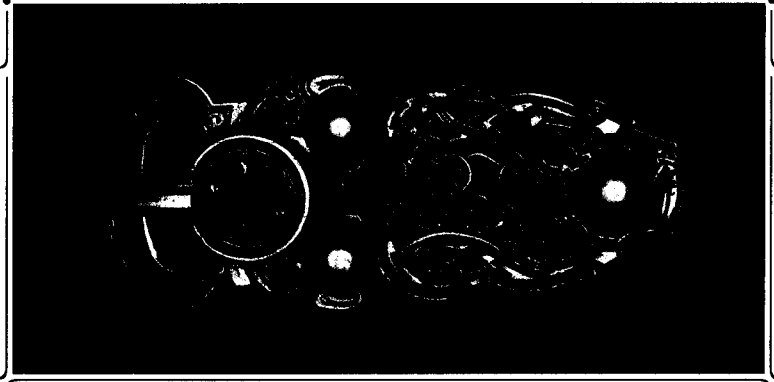
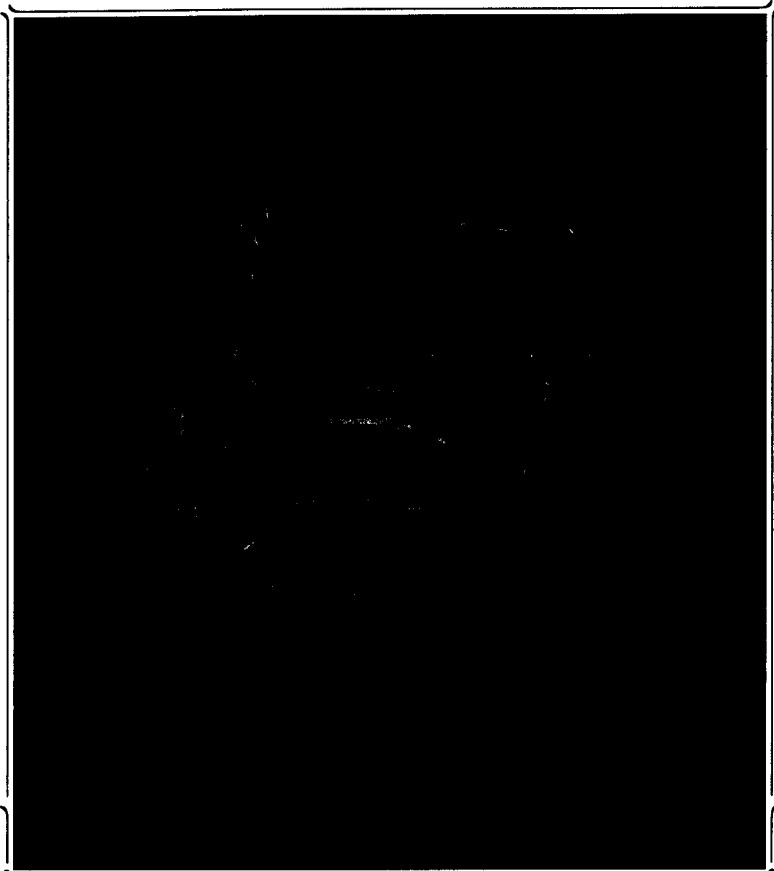
весело вельми! Вéalьгтеов вийшла,
дружина Гротгара, у гречності пильна;
615 привітала, вся в золоті, у залі мужів
і, жона достойна, заступнику краю
східних данів подавши келих
першому, кликала пиром потішитись
народові любого. Радо він взяв
участь, звияжний, в учті хмільній.
620 Коштовним келихом по колу обносила
жона із Гельмінгів гурт героїв
і юнь по черзі, доки час не прийшов їй
подати Беовульфу — духом піднесений,
кільцеприкрашений — келих медовий.
625 Вітає мужа, мудрим словом
Богові дякує, що бажане сповнилось,
що в рятунку від звірств звіритись можна
їй зараз на когось. Келих прийняв він,
шалений воїн, від Веальгтеов
630 і річ повів, ревний до бою, —
промовив Беовульф, чий батько Еджтеов:
“Вирішив я, коли вирушив морем,
на лодь зійшовши, — й мої люди зі мною, —
що народу данського жадання справджу
635 уповні я — чи упав би замертво,
розчавлений ворогом. Чин я маю
звершити хоробрий — чи в хоромах медових цих
скніти, аж доки скін зустріню”.
Було їй це слово слухати любо,
640 похваляння геата; конунгиня сіла,
вельможна, вся в золоті, біля мужа-володаря.

Гурт у залі загув, як і перше,
рать у radoщах, річ лунала
доблесних воїв, аж доки невдовзі

645 потомок Геальфдене піти на вечірній
зволив спочинок, — йому звісно, що демон
замах замислює на залу високу,
відколи сонце засяяло їм,
аж доки поглине все глупа ніч,
650 виповзуть тіні темні під хмарами,
породження пільми. Ратники встали.
Прощаючись гречно, Гротгар Беовульф
у винозалі зичив удачі,
перемоги і мовив так:
655 “Не довіряв досі нікому я,
від дня, як щит підніс у руці,
хороми данів — єдино тобі.
Пильнуй же зараз залу прегарну,
думай про славу, доблесть яви
660 на варті ворогу! Якщо витриваєш —
що завгодно отримаєш за труд свій ратний”.

Покинув Гротгар із гриддю своєю,
заступник Скільдінгів, стіни зали, —
в опочивальні Веальгтеов царствену
665 прагнув відвідати. Супроти Гренделя
виставив чати, як чули люди,
Владика Слави — послав небувалу
в хороми конунгу охорону від велета.
І геатський витязь вірив твердо
670 в міць свою доблесну і в милість Божу.
Убік відклав він убір свій ратний —
шолом з голови і залізну кошулю,
найкращу із криць — прикрашений меч —
віддав слuzі, наказавши доглянути.
675 У ту хвилю Беовульф зухвале слово
промовив, перш ніж ступити на ложе:
“У воїнській силі, у сутичках бранних
себе ставлю не нижче я, ніж, певно, Грендель;
тож не вкорочу мечем йому віку,
680 не вб’ю його лезом, хоч легко міг би.
Знаряди добрі незнані йому,

аби щит уцент розтрошити мені,
хоч і дужий у битві він; тож обидва відмовимось
уночі від мечів, як почати посміє він
685 безбройний бій, — і Бог пресвятий
тому з нас присудить, премудрий Господь,
славу опісля, кому слухним визнає”.
Ліг він, і щільно щоку воїтеля
опала подушка, а поруч багато
690 мореходів хоробрих у хоробах уклались.
Ніхто з них не думав, що в дім свій любий,
до народу свого чи в рідне місто
колись повернеться, де виріс він, —
бо відали, скільки у винозалі
695 данського люду люта смерть
уже пожерла. Та жереб щасний
Бог уготовив у битві ведерам,
поміч і пільгу, — аби підлого ворога
своїми силами сам-один
700 з-поміж них поправ. Правда сута,
що родом людським орудує вічно
облада Господня. Наблизився з мороку
нічний вирискувач. Ратники спали,
на варті залишені в гостроверхому домі, —
705 окрім одного. Прекрасно знали,
що не затяг би у темінь злочинець
волоком їх без волі Божої.
Та вичікував Беовульф на чатах ворога,
ждав, роз’ярений, розв’язки бою.

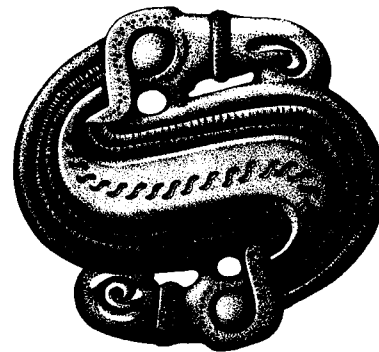

— XI —

710 **Д**рисунувся з млаки, з-під млистих пагорбів
Грендель, пригнічений гнівом Господнім, —
зловісний тать зловити жертву
замишляв у залі високій.
Брів під хмарами, доки в бражні хороми,
715 залу залюднену, золотом сяючу,
не вперся зором. Не вперше оце
він у Гротгарів нагрянув осідок, —
ні раніш, ні пізніш не пізнав за життя свого
важчої виправи, варті міцнішої.
720 Наближався муж, блаженства позбавлений,
до зали знадвору. Двері сахнулися,
залізом окуті, заледве торкнув їх, —
розчохнув, розлючений, зло замисливши,
рот хоромів. Рушив ворог,
725 рвучко ступив на барвисту підлогу,
люті повен; линув з очей його
подібний до полум'я полиск недобрий.
Зочив багато він у залі мужів,
сонм сородичів, у сон занурених,

730 гридів гурт. Заграло в нім серце, —
думав, перш ніж день настане,
життя від тіла відтяти в кожного,
злочасне страховище, — на щедрій бенкет
надія зажевіла. Та жереб не випав
735 після ночі тієї нищити людність
і далі йому. Дужий вичікував,
родич Гігелака, коли раптом напасти
захоче отой хижий тать.
З цим і не думав демон баритися,
740 для першої спроби спритно він воіна
схопив і відразу розідрав його, сонного, —
кремсав суглоби, кров хлебтав,
кусні великі заковтував — тут же
його, безживного, зжер усього,
745 і ноги, і руки. Рушив далі
і, щойно намацав міцнодухого
мужа на ложі, ледве дотягся
п'ястю до Беовульфа, — уп'явся той миттю
у ворога й лежачи на лікті підвівся.
750 Пастирю кривд відкрилось негайно,
що дужчої хватки досі ні в кого він
у світі середньому, на теренах земних
не стрів ні разу, — страх йому серце
пройняв, але з місця не міг він рушити.
755 Дух його в сховище, де сходяться демони,
тікати рвався, — не така йому вислалась
путь життєва, як перше велось.
А родич Гігелака, хоробрий, згадав
свою річ вечірню, на рівні схопився
760 і стис, аж тріщало, — трошилися пальці.
Велет рвонувся — витязь услід за ним.
Думав податися далі якмога
той лихозвісний, звідти втекти
у схов на багнищах, — збагнув, що п'ясть його

765 у хватці нещадній, — злочасна та виправа,
на горе губитель на Георот рушив.
Зала гуркоче — гіркого трунку
містомешканцям намішано всім,
данам хоробрим. Хоромосуперники
770 палали люттю. Палати двигтіли.
Це диво велике, що зудар герцярів
винозала винесла, встояла
будівля прекрасна, — таж укріплена вся вона,
залізними стяжками майстерно окута
775 всередині й зовні. Казали, відскочило
лав медових від підлоги багато,
злотоприкрашених, як розлючені билися.
Не припускали скільдінзькі радники,
що муж який-небудь зможе колись її
780 якимось робом — рогоувінчану —
зруйнувати спритно, — на прах якщо її
не оберне полум'я. Погук долинув,
дивний вельми; данів несвітський
страх окув — кожного з тих,
785 хто чув з валів, як волав, співаючи
пісню поразки, пекла бранець,
як ворог Божий свій біль оплакував, —
крик жахливий. Кріпко тримав його
той, хто мав межі смертних
790 силу найбільшу в сьогодні.

— XII —

795 **З**аступник воїв відпустити живим
гостя-убивцю не був налаштований, —
якби довше він жив, жодному користи
не дало б це народові. Соратники Беовульфа
спільно мечі, спадщину древню,
видобули — провідця по змозі
захистити воліли, велителя славного.
Вони не відали, воїни доблесні,
у бій вступивши й зусбіч намірившись
800 протяти татя, життя позбавити,
на душу важачи: лиходія того
ніяка криця, найкраща у світі,
жодне лезо вражати не хоче,
бо на зброю закляття наклав він звитяжну —
805 на кожен меч. Мусить відхід його —
розлука з життям — злочасливим
сьогодні бути — і в бісів обладу
подасться подалі демон чужинний.
Раптом відчув той, хто роду людськóму
810 завдавав лиходійствами доти численними —

богоборець — скорботи душевної,
що йому його тіло не хотіло служити,
бо хоробрий родич Гігелака
815 рукою стис його. Нестерпно кожному,
що недруг живий ще. Понівечено
почвару плачевно — у плечі її зяюча
глибшала рана, — суглоби роз'ялися,
сухожилля луснули. Жереб славний
даровано Беовульфю. Забіг тоді Ірендель
820 під схили багністі, у схов безрадісний, —
смертельно скалічений; коли б пак не знав він,
що нині життя його — низка днів —
добігло кінця. Після бою жорстокого
данів усіх жадання здійснилося.

825 Отак очистив чужоземець,
хоробрий і мудрий, хороми Гротгара,
захистив від напасти, — подвигом тішився,
нічною роботою. Обітницю геат,
східним данам дану, виконав,
830 повернув на ліпше лихо все,
злу гризоту, що терзала їх доти —
аж від горя гіркого гібти мали,
від скрути великої. Це яскраво засвідчилось,
коли доблесний витязь під дах склепистий
835 цурпалок поклав — клéшню й плече:
нарікалось усе це рукою Іренделя.

— XIII —

Багато ратників уранці зібралося,
як люди казали, круг зали щедротної;
ватаги на чудо завітали поглянути —
840 з дальніх сторін і з теренів близьких —
на трапок ворога. Не видався, втім,
скін його скорбним нікому,
хто того безславного слід простежив, —
як він, подоланий, подався звідти,
845 охлянувши в битві, у хлань чудовиськ,
тікав, рокований, стікаючи кров'ю.
Тоді багряним заграли води,
жахна топіль закипіла вся,
закрасившись битви кров'ю гарячою;
850 поринув приречений, радість утративши,
у багністе пристанище, пустився духу
свого поганського, що загарбало пекло.

Назад повернули від безодні дружинники,
старші та молодь, — міцнодухі

855 з веселої виправи верхи їхали
на борзих конях. Беовульфові
хвала не мовкла, — мовив багато хто,
що на півдні й на півночі, поміж морів,
на землі неосяжній з усіх щитоносців
860 під небокругом кращого стріти
годі когось — більш гідного княжити.
Втім, жодним чином не безчестили владаря,
благодущного Гротгара — він добрим був конунгом.

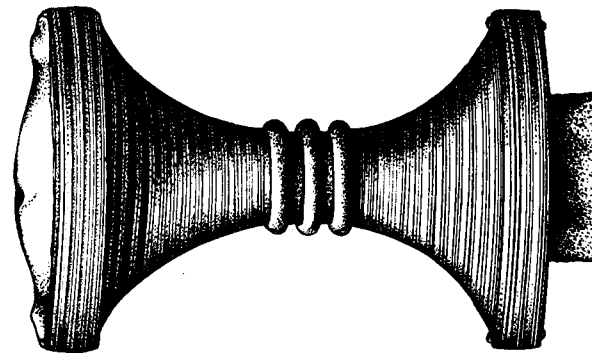
865 Пускали подеколи ускач хоробрі
гніданів — гнали навзаводи,
коли їм безпечною путь здавалася,
відома вигодами. Подеколи муж,
що, служачи конунгу, славу співав,
пісневідець, повісті древні
870 пам'ятав численні, зі слів припасованих
сказання низав, — він заново подвиг
Беовульфів обігрував тонко
і майстерно відтворював історію вдалу
на різні лади. Розповідав
875 усе, що чув він про Сігемундові
діяння доблесні, дивні вельми,
про битви Вельсінга, виправи дальні,
лиходійства й усобиці, що діти людські
про них не відали — за винятком Фітели,
880 що був коло нього, коли небожу дядько
звіритись прагнув, бо ж приятелями
були вони скрізь у скрутах бранних,
з племені велетів вельми багато
мечами посікли. Сігемундові
885 вознеслася по смерті слава велика, —
таж, війнами зміцнений, змія убив він,
хранителя скарбу. Під скелею сірою,

княжий син, сам наважився
на чин відчайдушний — один, без Фітели;
890 та доля зласкавилася і лискучого змія
прошив його меч, увійшовши в камінь, —
харалуг благородний, — поліг дракон.
Своєю відвагою витязь домігся,
щоб кільцескарбом скористатися,
895 як сам розсудить, — саяні коштовності
на лоно лоді наладував він,
змій же розплавився від пламеню власного.

У всіх народів героєм був Сігемунд
найбільше славленим — заслона воїв —
900 за доблесні подвиги, — благоденствував він,
коли Геремода снага й войовничість
підупали зрештою: той зраджений був,
ворогами поятий, до ютів утікши,
і вбитий спішно. Неспокій нуртуючий
905 занапастив його, став він для знаті,
для люду всього лихом смертельним.
Нарікали часто на почини колишні
міцнодухого мудрі мужі,
що полегші від нього в лихоліття чекали, —
910 щоб возвеличився володаря син,
народом правив на предківському троні,
вітчиною Скільдінгів, скарбом і градом,
князівством героїв. Дорожчим став кривний
Гігелаків і людству, і друзям:
915 погрязнув Геремод у грішних діяннях.

Пускаючись часом ускач, вони їхали
 дорогами жовтими. Розжевілась, кваплячи,
 заграва ранкова. Гридів багато
 стікалось хоробрих до хоромів високих,
 щоб диковину взріти; сам конунг виступив
 з покоїв жіночих, кільцеклейнодів
 володар славний, з великим почтом,
 чеснотами знаний, і з ним конунгіня
 по стежці медовій між дівами йшла.

—XIV—

925 Гротгар прорік, під гребенем даху
 золотосяйного зали високої
 побачивши з ганку Гренделя руку:
 “За видовище це дяку Всевишньому
 зложімо не гаючись! Пережив через Гренделя
 930 я напастей багато, та Пастир Небес
 чудо за чудом чинить завжди.
 Іще недавно не надіявся я
 визволення, поки віку мого,
 від лих діждати, — як залитий рудою
 935 був дім найкращий, кров’ю зрошений:
 горе безмежне для мудрих радників,
 що й не сподівалися довіку відстояти
 тверджу людську від тварей ворожих,
 злих духів і демонів. Подужав звершити
 940 ратоборець один з Божою поміччю
 той подвиг, що всі ми не в силах були з ним,
 мудруючи, справитись. Справді, отож,
 та з жінок — якщо тільки жива вона, —
 що на світ привела його, засвідчити може,

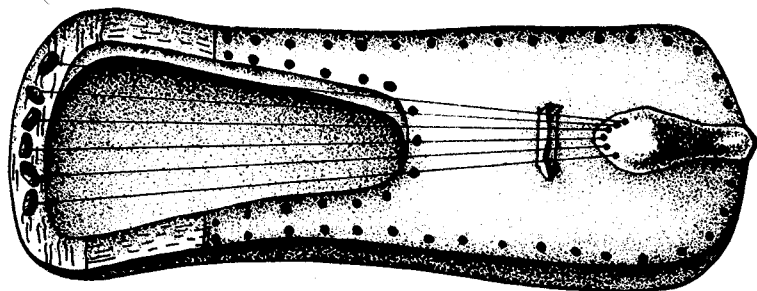
945 що добрим до неї у дітонародженні
був Бог передвічний. Я, Беовульфе,
муже найкращий, як кровного сина
возлюбив тебе в серці, — посядь же належно
нове споріднення! Не відатимеш
950 недостачі у благах, що в обладі моїй.
Дуже часто я дар уділяв —
нагороду почесну — ратнику гіршому,
слабшому в битві. Ти ж славу собі
сам забезпечив подвигом звершеним
955 вічноживу. Всевишній тобі
добром хай воздасть і надалі, як нині!”

Промовив Беовульф, чий батько Еджтеов:
“Ми доблесний труд оцей з доброї волі
звершили — дерзнули з незнаною силою
960 вступити в бій. Та більше бажав би я,
щоб у всьому блиску зблизька ти сам
побачити ворога поверженим зміг!
Гадав я нещадними лещатами рук
на смертнім одрі його одразу скрутити,
965 щоб від п’ясти моєї пасти йому,
в муках конаючи, — та зумів утекти він.
Йому завадити без волі Божої
не міг я — й не досить міцно тримав його,
смертельного недруга: надто могутнім
970 був ворог у втечі. Втім, свою руку,
життя щоб спасти, наостанок лишив він —
передпліччя й плече, — та за плату цю
бідолаха polegшу ледве чи викупив, —
гріхами обтяжений тать мерзенний

975 не житиме більше: біль у лабетах
стиснув його, тісно облутавши
згубними путами, — ізгой провинний
мусить чекати кар кінецьсвітніх,
що Господь світлосяйний присудить йому”.

980 Був Еджлафів син за всіх мовчазнішим
цього разу у хвастоощах про ратні труди,
як мужі благородні руку побачили —
здобуток сильного — під високим дахом,
ворога пальці: пазурі гострі
985 по краю достоту до сталі подібні —
руконарости ратника-нехриста,
страхітливі, потворні. Твердив кожен,
що жодна криця не бажала торкнутися,
добра спрадавна, демона руку,
990 кров’ю оплилу, — кривди завдати їй.

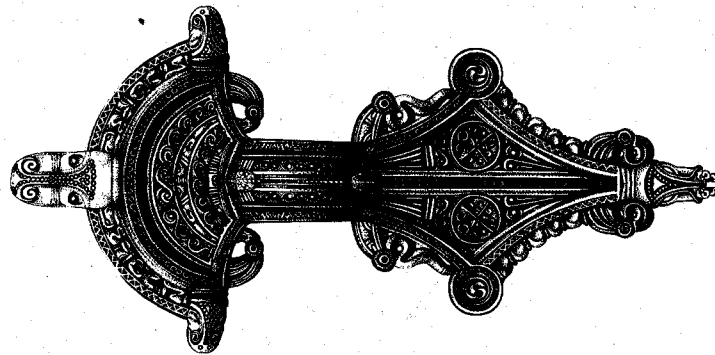
—XV—

Негайно було гарно оздобити
звелено Георот, гурт великий
чоловіцтва й жіноцтва ті винохороми —
гостезалу — вбирав. Золотом сяяли
995 гапти на стінах, багато речей,
для ока диковинних кожного мужа.
Хоч і скріплено скрізь у яскравому теремі
залізними стяжками стіни зсередини,
та потрошено весь було — трісли завіси
1000 на дверях, — крім даху, коли демон злощасний,
беззаконник-ізгой, кинувся в розпачі
тікати від смерти. Не така вже й легка
ця втеча — хто хоче, хай би спробував, —
бо всі землемешканці мусять шукати —
1005 діти людські, духоносці, —
приперті нуждою, п'ядь, уготовану
для тіла їх, — ложе, де належить йому
після пиру спочити. На ту пору явився
Геальфдене син — сам володар
1010 в учті зволив участь узяти.

Не чув я про братне зібрання численніше,
що круг скарбодавця краще трималося б.
Славні сміливці на лави сіли,
раді щедротам; родичі їхні
1015 чемно чимало чар медових
осушили, хоробрі, у хоромах високих,
Гротгар і Гротульф. Георот був
повен друзів — не роздроблені ще
аніскільки зрадою Скільдінги царствені.

1020 Врочисто Гротгар вручив тоді Беовульф
стяг злotosяйний — звитяги відзнаку,
битвополотнище, — шолом і кольчугу;
дорог-меч уславлений піднесли також витязю —
це багато хто бачив. Беовульф спив
1025 чару в хоромах, — цю частку дарів йому
серед ратників не сором прийняти.
Я не чув, щоб іще хтось вручив кому-небудь
з чуттями більш дружніми чотири клейноди,
убрані в золото, при бражній лаві.
1030 Шолом укріплював круг наголовника
обруч із криці, обкручений дротом,
щоб меч пошкодити дошкульно не міг його,
у прі гартований, коли проти ворога
щитоносний воїн вийти мав.
1035 Вісім коней конунг звелів,
заступник воїв, привести до зали —
з вуздечками злотними; в оздобах вигадливих
сідло на першому переливалося,
самоцвітами всипане, — сидження воїнське
1040 великого конунга, як волів повправлятись
у грі мечів Гротгар славний:
не трапив він доблести, коли трупи падали.
І явив він Беовульф обидві милості —

ущедрив його зверхник друзів Інґа
 румаками і зброєю — на добро щоб ужив їх.
 Так людяно й щедро володар славний,
 хранитель добр, оддячив за битву
 кіньми й клейнодами, що ніколи б не гудив їх
 той, хто правду прагне казати.

— XVI —

1050 **О**після конунґ кожному з воїв,
 разом із Беовульфом прибулих з-за моря,
 при лаві медовій дав щось коштовне
 зі спадку казенного й наказав за того
 сплатити золотом, що, зол вершитель,
 1055 Грендель убив його, — більше вмертвив би він,
 але Бог премудрий запобіг цьому жеребу —
 і витязя доблесть. Всевишній, як нині,
 над родом людським руку простер.
 Тож далекоглядність і глузд проникливий
 1060 скрізь найкращі. Хто скруту терпітиме
 в юдолі цій довго, той дуже багато
 доброго й злого здібати має.

Спів і музика спільно звучали
 перед престолом наступника Геальфдене,
 1065 розповідь ринула під рокіт арфи,
 коли Гротгарів скоп задля грища-забави
 при лаві бражній брався співати,

як Фіннових грідів розгромлено вщент було,
як смерть наздогнала Гнефа Скільдінга,
1070 ратоборця гальфданського, на побоїщі фризькому:
“Направду — для Гільдебург це не привід хвалити
вірність ютів: безвинно вона
у брязкоті тарч брата і сина
втратила любих, полеглих від списа,
1075 що доля метнула, — смутна жона!
Не безпричинно причитувала
над присудом долі донька Гокова,
коли зрання вона узріла під небом
убитих родичів, — де радість пізнала,
1080 найбільшу в світі. Битва пояла
всіх воїнів Фінна, за винятком декількох,
тож на полі брані, де зібралися раті,
битву з Генгестом був негоден вести він,
ні zostалих живими захистити в бою
1085 з воїтелем конунга; але юти миру
попросили в данів, півоселі вступивши їм,
півзали для трапез із тронном високим,
щоб із дітьми ютськими володіли цим спільно
і щоб Фольквальди син, сиплючи золотом,
1090 щодень ушановував данів дарами,
загонові Генгеста годячи гривнами,
дарячи стільки ж дорогоцінностей,
окладених золотом, як у залі бражній
народові фризькому, на радість йому.

1095 **О**бопільно поклявшись, уклали вони
мирну угоду. Генгесту Фінн
з непритворною ревністю твердо присяг,
що за присудом радників прийме з честю
тих, хто прю пережив, так що жоден муж
1100 ні словом, ні ділом договір той

не злама й не закине, зломислий, ніколи їм,
що дани за вбивцею гривнодавця свого
пішли з необхідности, мимохіть, безволодарні, —
1105 якщо будь-хто із фризів необачним словом
розворушить згадку про згубну ненависть,
то лезо меча це залагодить миттю.

При багатті погребному згруджено золото
зі скарбу Фінна. Скільдінгів доблесних
найкращого воїна на вогнище знесено.
1110 На багатті отім багато виднілося
кольчуг окровлених, крицеміцних
шоломів, увінчаних вепрами злотними,
немало героїв у ранах смертельних.
Звеліла Гільдебург загиблого сина
1115 разом із Гнефом вогню віддати,
його плоть возложити на племін погребний
пліч-о-пліч із дядьком. Плачі завела вона,
голосіння пісенні. Посів своє місце він.
До неба вогнище щонайвище зметнулося,
1120 загуло під курганом; з голів розм'яклих,
із ран відкритих кров зашлющала —
з лютих укусів. Хто поліг у січі
з кожного племені — всіх племін пожер,
дух найзахланніший, — де й ділась їх міць”.

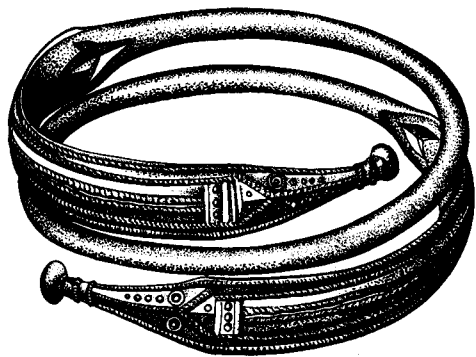

XVII

1125 “Р ушили юти до рідних домівок,
друзів утративши, — уздріти Фризландію,
оселі й міста свої. Осів лише Генгест,
безвихіддю змушений, замешкав із Фінном
у ту зиму погибельну; свою землю він згадував,
1130 проте не міг у море вивести
струг кільценосий, — мореструми кипіли,
з борвієм боролися, прибережні води
оковами криги покрила зима,
аж рік новий навідав селища,
1135 як чинить і досі він, — свого часу пильнують
променисті погоди. Проминула зима,
землеоно — прегарне. Линув думками
вигнанець додому, та думав він більше
про відплату за кривду, ніж про плавання морем, —
1140 як би брань розв'язати, зібрання вороже,
щоб дітям ютським нагадати свій меч.
Тож він не знехтував всюдизнаним звичаєм,
коли йому Гунлафінг на коліна поклав
Битвояскаравий, найкращий з мечів, —

1145 звідали юги вістря його.
І мечерозправа по праву спостигла
лютодухого Фінна в домі власному,
коли Гутлаф і Ослаф після повернення
йому напад нещадний, всі нещастя закинули,
1150 злу долю проклявши, — дух неспокійний
не стримався в грудях. І від трупу вражого
обагрились палати, поліг і Фінн,
повелитель між раттю, й повели конунгину.
Лучники Скільдінгів до лодей знесли
1155 всі добра з покоїв конунга краю —
всі вигадливі фібули, що у Фінновім домі
знайшли, — всі камеї з каміння коштовного.
Відвезли вони морем вельможну жону
до народу данського”. Розповідь скінчено —
1160 пісню скопову. Пиру гомін
задзвенів знову радісно, вино в диво-глеках
розносили кравчі. В короні злотній
наблизилась Веальгтеов до благотворців тих,
дядька і небожа, — між ними ще мир був,
1165 вірність взаємна. Й оповісник Унферт
умостився в ногах у владителя Скільдінгів, —
хоч у грі мечів негречний до родичів,
та за мужність шанований. Мовила Веальгтеов:
“Спий цей келих, мій господарю любий,
1170 скарбодавцю, ласкавцю воїв,
возрадуйся нині і річ поведи
до геатів лагідно, як личить мужеві, —
будь добрим до них, на приносини зваживши
зблизька і здалеку, що в обладі твоїй.
1175 Ти визнати зволив того витязя, кажуть,
нині за сина. Нечисть зі світлого
гривнотерема вигнано, — тішся ж безліччю
нагород, поки можеш, а народ і князівство
рідним лиши, коли рушиш узріти

1180 присуд Господній. Прагне, я знаю,
Гротульф мій добрий гридів цих юних
тримати у почестях, якщо перше, ніж він,
заступнику Скільдінгів, зоставиш ти світ.
Маю надію, віддячить добром він
1185 нашим нащадкам, якщо пам’ятає,
як над ним упадали ми, до вподоби йому
і до чести все роблячи, коли ріс він іще”.
Очі звернула, де опліч сини її,
Гретрік і Гротмунд, із гридів дітьми
1190 на лаві сиділи — і добрий Беовульф,
геатський муж, межи братів.

—XVIII—

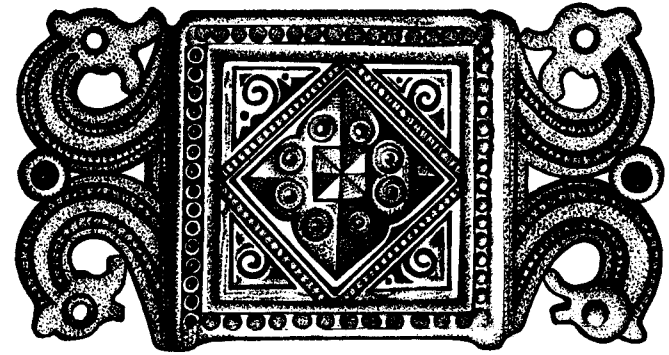
Піднесли йому келих і словом ласкавим
у дружбі запевнили — й від щедрот йому вділено
кільчасте золото: кольчугу і персні,
1195 нараменники зграбні і гривну нашійну —
як мені посвідчили, у світі найбільшу.
Нічого під небом я не чув про клейнод
прегарніший з часу, як Гама доправив
до граду блискучого гривну Бросінгів —
1200 коштовність у скриньці, скрившись від підступів
Ёрменріка й непомеркну здобувши
благодать. Цей обруч надів був Гігелак,
небіж Свертінга, у свій похід
останній — під стягом він відстоював скарб свій,
1205 здобич битви; доля змела його,
коли з гордощів він горя шукав собі,
усобиці з фризами. Усю в самоцвітах,
цю оздобу він віз понад відхланню хвиль,
повелитель могутній, — він поліг під щитом.
1210 Конунга труп потрапив до франків,
броня нагрудна і гривна — теж;

гірші ратники гарбали вбитих
після жнив кривавих, — укривали побоїще
загиблі геати. Гамірно в залі.

1215 Веальгтеов мовила на велелюдді:
“Розкошуй у цій гривні й кошулі кольчужній
ужиток дай — благоденствуй, юначе,
любий Беовульфе, з цим людським скарбом;
услав себе силою і на слухні будь щедрий
1220 поради цим отрокам, — нагорода за мною.
Близько й далеко за діла твої доблесні
розточиться широко шана вселюдська —
як море довкруг круч узбережних,
оселя бур. Будь же, герою,
1225 благословен! В обладу бери
ці клейноди належно. Лагідно стався
до сина мого, осипаний ласками.
Тут кожен витязь відданий іншому,
великодушний, велителю вірний;
1230 лад поміж гридями, люди у послуху,
вої хмільні мою волю вершать”.

Ціла вона. Вином упивалися
вої — на славу видалась учта, —
не знали, що доля — справдна жорстока —
1235 багатьох настигне, як настане вечір
і Гротгар покине їх, до покоїв, царствений,
підє спочити. Повна мужів
зала — як доти діялось часто, —
вони лави відсунули, ложа послали
1240 на дошках долівки — й подушки. Уклався
й один із питаючих, на поталу рокований.
Січещити, сяючі тарчі

в узголів'ях поставили. На лаві над кожним
було видно шолом — наверх битви,
1245 і кільчасту його кольчугу, і спис —
могутнє ратище. До ратних грудів
вони мали обичай бути готовими
і вдома, і в полі повсякчасно —
щоразу, як трапиться потреба в них
1250 володарю їхньому, — ладна дружина.

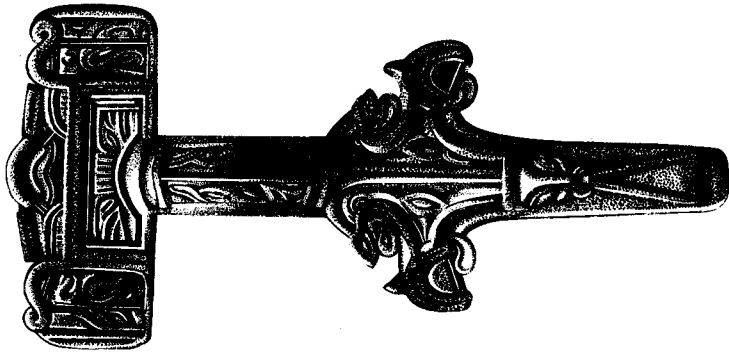
—XIX—

Сплять уже всі. Сплатить гірко
за спочинок один із них, як часто бувало,
коли Грендель у залі із золота правив,
кривду чинив, доки край не прийшов йому,
1255 заглада по злочинах. Зогледіли люди,
відомо їм стало, що відомсти вершителька
за смерть лиходія ще довго жила
після грізної прі: Гренделя матір,
жона страховидна, ховала біду в собі —
1260 та, що мешкати мала у моквах жахних,
у холодних потоках, заледве Каїн
обрушив меча на брата єдиного,
батькову парость; убивством таврований,
утік беззаконник від утіхи людської,
1265 осів у пустелі. Там постало багато
демонів, насланих долею, — й Грендель,
ізгой окаянний: він у Геороті стрів
мужа на чатах, що очікував битви.
Нелюд було на нього накинувся,
1270 втім, той силу тямив своєю —

щедрий дар, що дав йому Бог, —
і мав надію на милість Господню,
пільгу і поміч, — так і впорався з ворогом,
упокорив того пекельного демона.
1275 Позбавлений радости, рушив нещасний
на ложе смерти, людства ворог.
А матір, зажерлива і зажурена тяжко,
посунула мститися за синову смерть.

Удерлася в Георот, де дани-кольчужники
1280 покотом спали. Перемінилося
щастя воїнське, щойно ввійшла
Гренделя матір. Менший це жах був,
та саме настільки, як сила жіноча,
1285 до мужа примірена, — міць воїтельки,
коли меч рукотворний, молотом кутий,
кров'ю окроплений, крає, відточений,
на шоломі у ворога вепра подобу.
Зметнулись над лавами гостролезі мечі,
численні тарчі піднеслися рукою
1290 твердою — убраться у бронь і шолом
жоден не здумав, коли жах пойняв його.
Прагнула звідти пріч утекти вона,
життя захистити, як застали її.
1295 До багнища відходячи, хутко схопила
одного вона мужа міцно в лабети.
Був то Гротгарів гридь найлюбіший
межи морів, вельможний воїтель,
муж достохвальний, що у хвилику спочинку
вбила вона. Беовульфа
1300 не було там, бо дім приділено інший
по нагородженню герою-геату.
Крик був у Геороті, коли кров'ю заплилий
цурпалок пам'ятний схопила вона, —

знов горе в хоромах. Той гендель недобрий,
1305 як обидва племені платять навзаєм
життями друзів. Древній конунг,
сивий воїтель, у серці своєму
смутен був, про смерть найдорожчого
щойно довідавшись провідця-соратника.
1310 Тут же покликали до терема Беовульфа,
мужа звитяжного. На світанку прийшов
славетний витязь високородний
сам із ватагою, як розсудливий владар
дожидав, чи Всевишній пожадає йому
1315 долю направити після прикрої вісти.
Лунко ступив на підлогу дощату
із загоном згуртованим, гартований в битві,
і привітно звернувся до правителя мудрого
Інгових друзів, — чи відрадно, спитав,
1320 для нього минула ніч, як бажав він.

Гротгар відрік, ограда Скільдінгів:
“Не питай про віраду, до народу данського
повернулося горе. Загинув Ескгере,
Ірменлафів старший брат,
1325 мій радник довірений, соратник найближчий,
коли бились у брані ми, боронячи голови,
коли раті стиналися, розбиваючи
вепрів подоби. Слід витязю бути
таким, як Ескгере, високородному!
1330 Його погубила убивця в Геороті —
демон скитальний; невідомо, куди
пішов той пострах, пишаючись здобиччю,
тішачись пиром. Це помста її
за прою нічну, коли в приступі шалу
убив ти Гренделя, обіруч стиснувши,
1335 бо ж він задовго підданців моїх
нищив і нівечив. У війні тій він пав,
наклавши життям, — це накликало іншу
злобоможну кривдницю, кровну месницю,
1340 і вельми допалася до помсти вона,

як мислять, ма́буть, чимало дружинників,
що скорб несуть за скарбодавцем
з мукою в серці, — мертва рука та,
що давала бажань вам задоволення всіх.

1345 Землемаєтні мої підданці
і радники в залі казали мені,
буцімто двох таких бачили велетів —
заброд окраїнних, що крились у пустищах,
чужинних демонів. Жоноподібним,
1350 наскільки розгледіти могли вони, був
один із оних; інший нещасний
у постаті мужа путь вигнанницьку
торував — лиш дебелиший, ніж будь-хто зі смертних, —
у дні минулі іменовано Гренделем
1355 його між людей. Чи з демонів темних
хтось був за отця їм — це невідомо.
Займище їхне — землі таємні,
вовчі урочища, вітряні кручі,
стежка у моквах моторошна,
1360 де падає струмінь у пільму зі скелі —
плин підземний. Те плесо відлежить
недалеко, як милями міряти, звідси,
де над краєм води укриті інеєм
дерева коряві корінням сплелись.
1365 Вогні над хланню — жахливе чудо —
видніють щоночі. Дна не спізнав
ще жоден смертний — хай нажив собі мудрости.
Ось і при втечі олень рогатий,
вересоходець, у хащах шукаючи
1370 сховку собі, собаками гнаний,
борше зложить на березі голову,
ніж у воду кинеться. Непривітне це місце!
Там, бурхливі, хлещуть під хмари

1375 хвилі чорні, коли хвища здіймається,
вихори люті, — аж повітря померкне,
небо заплаче. Нині зарадив би
знову лиш ти. Ще не знана земля тобі,
терен загрозовий многогрішної тварі, —
якщо ти рішучий, рушай на пошуки!
1380 За прю клейноди прастарі
дам я на сплату, плетене золото,
як і перше вчинив, — якщо підеш туди”.

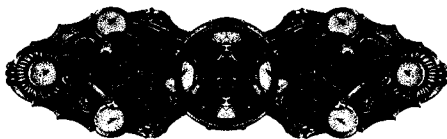

— XXI —

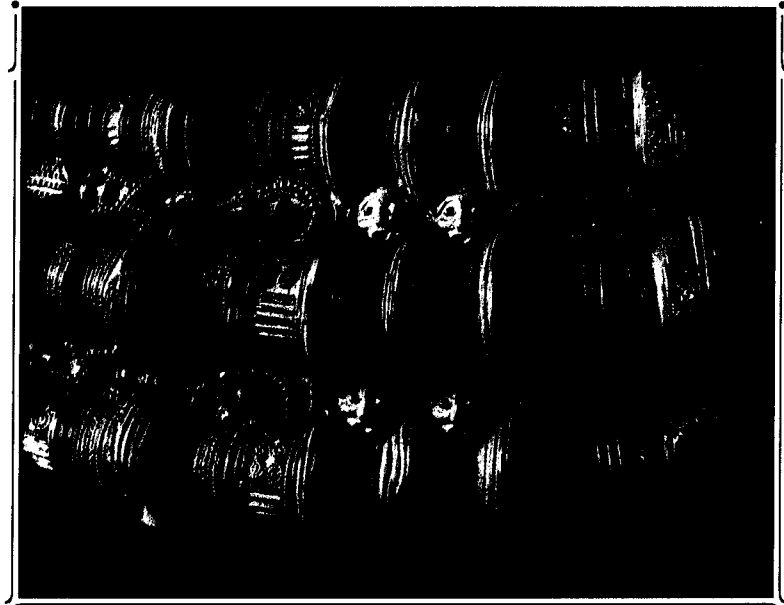
Промовив Беовульф, чий батько Еджтеов:
“Мудровладче, не бідкайся! Для будь-кого помста
1385 за друга краща, ніж скруха велика.
Свій кінець сьогосвітній узріти
кожному слід; хай славу, хто в змозі,
до смерти виборе, — для воїна це
поза кругом життєвим найкращим буде.
1390 Страже князівства, устань же — негайно
виряджаймось по сліду породженниці Іренделя!
Слово даю: не зслизне вона
ні в лоно землі, ні в ліс гірський,
ні на дно океану — все одно, куди кинеться.
1395 Будь терплячим у бідах усіх
у нинішній день — я надіюсь на це”.

Підхопився ветхий і за витязем сказане
подякував Господу, всемогутньому Богові.
Кучерявогривий для Гротгара був
1400 кінь загнуданий. Конунг мудрий

пишно від'їхав, пішки дружина
подалась щитоносна. Далеко було
трапок видко по тропях у лісі,
слід на землі, де несла навпростець вона
1405 через темні багна бездиханним
найкращого з ратників, що разом із Гротгаром
були охороною хоромам своїм.
Сини іменитих минали тоді
крутосхили скелясті, несходжені тропи,
1410 де один тільки пройде, прірви стрімкі,
численні леговища гаддя підводного.
Конунг їхній їхав попереду
з кількома велемудрими, щоб місце обстежити,
аж узрів негадано нагуслі похило
1415 над сірим бескетом скельні дерева —
безрадінний бір, — бурно-кривава
вода під ними. Всім данам стало,
друзям Скільдінгів, скорбно на душі,
багатьом ратоборцям, від болю — це горе
1420 для кожного витязя, — відколи здибали
на узгір'ї над хланню голову Ескгере.
Води кипіли — виділи люди —
кров'ю гарячою. Ріг сурмив
боепісню невсипно. Всі посідали.

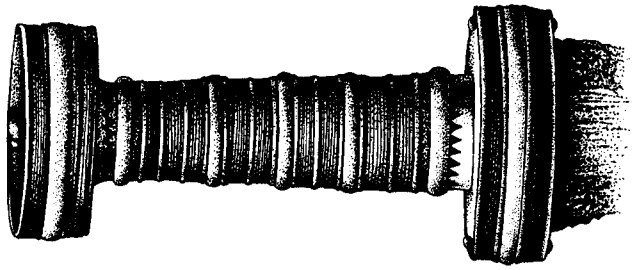

1425 **Б**езліч у глибу угледіли зміїв,
предивних плазів, що плавали в водах,
чудо-юд, що покоїлись на покотистих мисах, —
з тих, які зрання незрідка рушають
на нагубну подорож на путь вітрильну, —

1430 гаддя й звіроту. Геть вони кинулись,
люті й шалені, ледве почули
голос рогу. Геатський лучник
перетяв стрілою життя одному з них —
герць із хвилями, — коли гостре вістря
1435 в його плоть увігналося, — він плів у воді
дедалі повільніше, подоланий смертю.
Зараз же твар оту зазубленими
вепросписами навально настигли
серед хвиль і на сушу витягли,
1440 чадо пучин, — всі на чудище-гостя
задивились. У бронь убрався Беовульф,
за життя своє страху анітрохи не маючи.
Кольчугу простору і майстерно оздоблену,
руками плетену, плавання ждало, —
1445 як покрови тілесні затулити, відомо їй,
щоб грудям ворожий не загрожував натиск,
напасників лютих напір — життю.
Убезпечував голову сліпучий шолом,
що мав підняти на дні каламуть,
1450 у нурт занурившись, — на ньому начільник
розкішний, усипаний самоцвітами, —
дивом-дивним у давні дні
коваль його витворив, вепроподобами
прикрасив, щоб меч його не розкраяв у битві.
1455 Підмогою став не останньою витязю
глашатаєм Гротгара при загрозі позичений
меч із руків'ям — нарікався він Грунтінгом;
зі скарбів старовинних він найдорожчий, —
лезо протравлене отрутою ярою,
1460 кров'ю гартоване, — ця криця не зрадила
у брані жодного, хто брав до рук її,
хто дерзав ступити на путь погибельну,
на поле бою, — не перша це виправа,
де труд їй доблесний треба звершити.

1465 Еджлафів син, сили могутньої,
певно, забувши, щоб, упившись вином,
казав давніше, позичив ту зброю
кращому воїну, — не наважився сам,
життя не жаліючи, звитягу явити
1470 під розрухом хвиль, — того разу він втратив
імення славне — на відміну від іншого,
того, що до брані озброївся він.

—XXII—

Промовив Беовульф, чий батько Еджтеов:
1475 “Пом’яни, мудровладче, нині, преславний
сину Геальфдене, — до пригод-бо готовий я, —
ласкавцю воїв, сказане вчора, —
що, якби я втратив для потреби твоєї
життя своє, ти навіки
мені замість батька був би, відійшлому.
1480 Стань же оградою моїм гридям юним,
боєспоборникам, якщо битва змете мене,
й відішли ті добра, що дав ти мені,
Гігелакові, любий Гротгаре.
Має тоді владика геатський
1485 збагнути за золотом, зочивши скарб отой,
Гретелів син, що гривнодавця
я знайшов доброчесного і до часу втішався тим.
І віддай тоді Унферту давній мій спадок,
хвилевзористий меч, — мужеві знаному, —
1490 хай служить, міцний, йому; славу собі я
Грунтінгом вибору — чи візьме смерть мене”.

Після мови цієї муж бурегеатський
не затримався, доблесний, анітрохи чекати
не волів на відповідь; води поглинули
1495 ратоборця — і, перш ніж побачити зміг він
дно, година не одна минула.
Відразу відкрилося тій, що крут водоплину
стерегла, ненаситна, сотню зим,
безжальна й пожадлива, що пожалував зверху
1500 хтось із людей в володіння чудовиськ.
Жаскими п’ястями вона вп’ялась у витязя,
стисла в лабетах; його тіла доти
ще ніхто не поранив, — ратних шат
берегли його кільця, тож кігтями вражими
1505 їй не ушкодити шкіри кольчужної.
Вовчиця пучин поточилась на дно,
володаря кілець поволікши в житло своє,
тож не міг він зброєю — не за браком хоробрости —
скористатися, хоч наскочило безліч
1510 на нього потвор, тварей підводних, —
мечами-іклами сікли кольчугу,
за воїтелем гналися. Збагнув тоді витязь,
що він — у залі зловісній якійсь,
де води зовсім не вадять йому
1515 і струменів натиск нестримний під дахом
його не досягне, — і сяйво побачив,
полум’я вогнища, полиск яскравий.

Почвару глибу розгледів зухвалець,
прокляту велетку. Осіклася рука його,
1520 як змахнув він щосили січемечем, —
попри голову їй прогук кільценосний
боєпісню хижу. І прихоську відкрилося,
що промінь битви не прагнув рубати,

життя їй коротячи, — не корився господарю
1525 меч у скруті; чимало він витримав
браней, тнучи броні й шоломи
на скін рокованим, — скарбу коштовного
уперше слава підупала тоді.

Все ще повен відваги, подвигів спраглий,
1530 не гаявся кревний Гігелаків.
Хвилевзорами мічений меч відкинув
у запалі витязь — аж об землю той вдарився,
прикрасами скріплений, крицеміцний, —
своїй силі довірився. Так само чинити
1535 мужеві слід, що слави тривалої
прагне, — життя свого у прі не щадити.
За плече як ухопить, не сахаючись герцю,
муж боегеатський матір Гренделя, —
ворогиню смертельну гартований в битві
1540 потрутив, розпалений, аж упала вона.
На відплату кваплива, плигом схопилась
і на нього кинулась із кігтями грізними, —
найджучий між ратників того разу спіткнувся,
стомлений духом, і простерся ниць.
1545 Вона сіла негайно на гостя зали,
широкий занісши ніж яснолезий,
за нащадка помщаючись. Захищав життя йому
лиш нагрудник плетений, що до пліч доходив, —
ні вістря, ні лезо не увійде крізь нього.
1550 На поталу пішов би потомок Еджтеова,
геат могутній могилу знайшов би там,
якби бранне в пригоді убрання не стало,
боємережа, і Бог пресвятий
перемогу не визначив, премудрий Господь,
1555 Правитель Небес, — не виніс легко
присуду правого, як возпрянув він знов.

XXIII

Поміча серед зброї він меча переможного —
витвір велетів, — між витязів славного,
гостролезого, древнього: найліпша це зброя,
1560 та громіздкиша, ніж у грі оружній
інший муж може втримати, —
гідна і гарна, гігантами кута.
Воїтель Скільдінгів, кільченосне
лезо схопивши, лютий і ярий,
1565 відчайдушно і гнівно увігнав його з силою
в шию їй — хряснули хребцеланки,
лезо протяло тіло роковане —
вона мертвою пала; меч закривавився —
муж порадив трудам своїм ратним.

Сяйво розсіяло серед зали
1570 відсвіти, нібито неба свіча,
палаюча ясно. Палати оглянув він,
підібрав під стіною зброю свою
гостру, соратник Гігелаків,

1575 затятий і лютий. Те лезо ще витязю
прислужилося, бо прагнув стягнути він
плату з Гренделя за плюндрування,
завдані ним західним данам,
незмірно більші, ніж набіг отой,
1580 коли Гротгарових гридів-бенкетників
убив він сонними, — наситився, зжерши
десять і п'ятеро данських мужів,
і стільки ж іще за стіни виволік —
здобич огидну. Гідно сплатив йому
1585 воїтель шалений, на ложі побачивши
безживним Гренделя, що лежав, увереджений
битвою в Геороті, герцем подоланий.
Потряс його труп трепет сильний,
коли змах меча по смерті він витерпів —
1590 потужний удар, що відтяв йому голову.

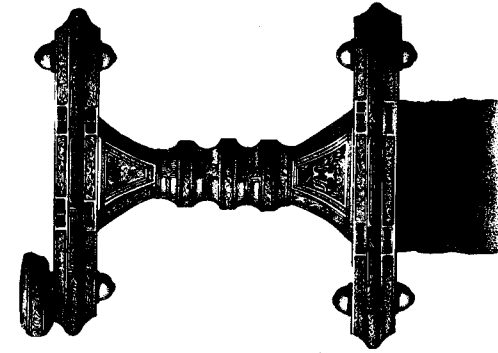
Скоро помітили мудрі мужі,
які водну гладінь споглядали із Гротгаром,
що бурхливими хвилями вся хлань заходила,
поруділа від крові. Рядили гуртом
1595 ветхі й сиві про витязя доброго, —
мовляв, їм не віриться, що до владаря славного
знову той муж переможним прийде, —
багато між ними погодилося,
що вовчиця пучин покінчила з ним.
1600 Скелю лишили Скільдінги доблесні
о годині дев'ятій, додому відбув
злотодавець дружини. Чужинці ж сиділи,
духом охлялі, і в хлань удивлялися, —
бажали й не вірили, що провідця і друга
1605 ще побачать свого. А битвомеч отой
кригою танути від крові, бурульчастий,
тим часом почав. Це чудо було,

що розтало все лезо, мов лід у пору,
коли попустить пута морозу
1610 Отець на потоках, — потугу Він має
над часом і строком, всечесний Господь.
Буреґеат не взяв із багатств у хоромах тих —
хоч безліч їх бачив — більше нічого,
тільки голову відтяту й руків'я,
1615 все в камінні коштовному. Меч же розплавився,
згорів, гартований, — загаряча та кров,
заотруйна примара, що померла отам.
Незабаром випірнув той, хто бачив у прі
зловорожих поразку, поринув крізь воду.
1620 Всі потоки пучин очистилися,
весь водний шир, як лишила життя
і світ минуций демониця чужинна.

Вийшов на сушу міцносердий плавець,
мореходів заступник, захопленій в хлані
1625 здобичі радий — ладунку важкому.
До нього наблизились, благословляючи
Господа, гуртом могутнім соратники,
раді ватага неураженим бачити.
Скоро було скинуто з дужого
1630 шолом і кольчугу. Безшелесні води,
плесо під небом, заплиле кров'ю.
Назад вони рушили, раді на душі,
трапком торованим терени міряли,
добре відомі їм, — із доблестю княжою
1635 несли оту голову з узгір'я над хланню —
кожен, безтрепетний, трудячись тяжко:
четверо мусили через силу
голову Гренделя на грізних ратищах
до золотої зали нести, —
1640 аж по часі недовгім чотирнадцять

дісталось геатів під стіни її,
войовничих, відважних, — і вождь з ними полем
перед медохоромами, хоробрий, ступав.

1645 Покрокував покритий славою
доблесний муж, переможний воїтель,
ватаг дружинників, вігати Гротгара.
По підлозі волочено за волосся тоді
голову Гренделя до горниці бражної —
жахну для витязів і жони в їх колі.
1650 На уроче видовище зорили мужі.

—XXIV—

Промовив Беовульф, чий батько Еджтеов:
“Цю здобич з пучини, що зриш ти отут,
наступнику Геальфдене, властителю Скільдінгів,
принесли ми радо — як слави знак.
1655 Тяжко було мені життя зберегти
у прі підводній, управився ледве я
з трудами ратними, — відразу для мене
битва б скінчилася, якби Бог не спас мене.
Нічого вдіяти в поединку не міг
1660 із Грунтінгом я — хоч і зграбна то зброя,
та Володар Вселюдський ласку зробив мені —
був помічений мною красен-меч на стіні,
велетенський, древній, — тих, хто друзів позбавлений,
найчастіше провадить Він, — і я видобув зброю ту.
1665 Господиню дому у годину слухну
я вбив у бою. А битвомеч
згорів, гартований, як, гаряча надміру,
бризнула кров — брані піт.
Та руків'я украв я, за кривди ворожі
1670 гідно помстився — за гибель данів.

Присягаюсь: у Геороті від сьогодні ти спатимеш
у колі гридів, загрози не знаючи,
і за життєбезпеку жодного ратника
з людей твоїх — молодого чи старшого —
1675 через біди колишні не будеш боятися,
велителю Скільдінгів, як велось раніше”.

1680 І мужеві літньому злотне руків'я
було вручено — велетів витвір древній, —
сідому вождеві: судилось в обладу
по загибелі демонів данів владиці,
чарами куте; як покинув світ
ворог Божий, винний у пагубі
злосердий муж, і матір його, —
воно припало з-поміж усіх
1685 земних властителів найдостойнішому —
скандинавському скарбодавцеві.

Відрікаючи, Гротгар на руків'я поглянув —
старожитність, що привід до прі віковичної
на ній зображено, коли знищив потоп,

1690 плин океану, плем'я гігантів:
жах їм судився — чужий то народ
передвічному Богові, і Всевишній тому
наостанок віддячив їм водою буремною.
А ще на ефесі зі щирого золота
1695 правдиво руни різьблені свідчили,
для кого меча того куту було —
з руків'ям крученим найкращий клинок
змівзористий. Всі змовкли, і мудрий
нащадок Геальфдене голос підніс:
1700 “Ось що скаже, воістину, старець,
правосуддя вершитель, що усе йому впам'ятку,
хранитель краю, — найкращим народжений
муж оцей! Між народами
твоя слава по всіх піднеслася усядах,
1705 друже мій Беовульфє. Ти приборкуєш мудрістю
свого серця — силу. Присяги в дружбі,
що дав я тобі нещодавно, дотримаю.
Свого люду заступником станеш надовго ти,
підмогою воям. Відмінним був Геремод
1710 для Еджвели чад, Честескільдінгів:
не на потіху — на поталу їм зріс він,
на люту погибель людові данському.
Убивав він на учтах із почту власного
соратників, ярий, аж нарешті світ за очі
1715 сам утік від утіх товариських,
горезвісний володар, — хоч звеличив його
Вседержитель, піднісши над усіма,
щоб радів своїй силі він. Та серце крові
в його грудях прагло, гривни жодної
1720 він не дав, щоб уславитись, данам, — безрадісний,
гірко страждав він, тягар несучи
тих злочинств, що народові, незліченні, вчинив.
Ти ж доброчесности учися натомість!
Це тобі переказую я, роками умудрений.

1725 Чудо, що Бог чоловікові
уділя в Своїй милості мудрість, маєтності
і благородство. Все в обладі Його.
Подеколи мужеві доброго роду
Він посилає солодкі помисли,
1730 радість дає йому в рідному краї
землю і град із гриддю посісти,
підбиває під руку йому різні країни,
великі царства, — так що цей чоловік
у нестямі й не думає, що настане край тому.
1735 Він розкошує, і ні вік, ані неміч
не шкодять йому, ні дошкульна гризота
серця не ссе, ні усобиць меча
не оголюють свари, — але світ увесь
його волю вволює”.

— XXV —

“І він не знає
1740 нічого гіршого, доки гордощі в ньому
не пустять коріння, коли пастир засне,
хранитель душі його, — надто міцний
той сон турботний, вже й губитель наблизився,
щоб із лука підступно влучити в нього.
1745 Уже під бронєю ужалила в серце
гостра стріла — годі вбезпечитись —
облудні й порочні поради диявольські,
і замало вже добр йому, що довго беріг він, —
не прагнучи шани, в шалі, захланний,
1750 не роздасть ані гривни і долею власною
легковажить і нехтує, бо Неба Владика
вже вділив йому чести частку значну.
І врешті-решт робиться так,
що тлінне тіло заточується,
1755 роковане, падає, — і рукою недбалою
хтось інший ділить давні скарби
того мужа, ні страху, ні стриму не знаючи.
Борися ж зі злом отим й обирай щонайкраще,

1760 Беовульф любий, найліпший з мужів, —
корисне для вічності; не корися гордині,
доблесний витязю! На деякий час
ти уславився силою, та ослаблять ураз
битви чи болешці незабаром тебе,
1765 чи обійми пломеню, чи плину збурення,
чи удар меча, чи кидок списа,
чи старість жажна, — і застеле темрява
гострий твій зір, і негайно ж тебе,
муже звитяжний, переможе смерть.

1770 Так данів-кольчужників очолював я
півсотні літ, їх у січах боронячи
від численних народів середнього світу
мечем і списом, — і суперників жодних
під колом небесним я ніколи не мав.
1775 Аж для мене в отчизні переміна постала,
нещастя по radoщах, щойно Грендель,
ворог прадавній, на мій дім зазіхнув, —
велика печаль повила мою душу
від набігів його. Богові дяка,
передвічному Господу, що голову цю,
1780 зрошену кров'ю, взріти увіч
за життя я сподобився після довгої прі!
Тепер — сідай і пиром тішся,
уславлений битвою. Безліч скарбів
ми з тобою розділимо, як надійде світанок”.

1785 Рушив одразу радий геат
лави шукати, як велів мудровладець.
Тоді для хоробрих, що в хоробах сиділи,
було, як і перше, пишну учту
знову влаштовано. Ночі покров на них

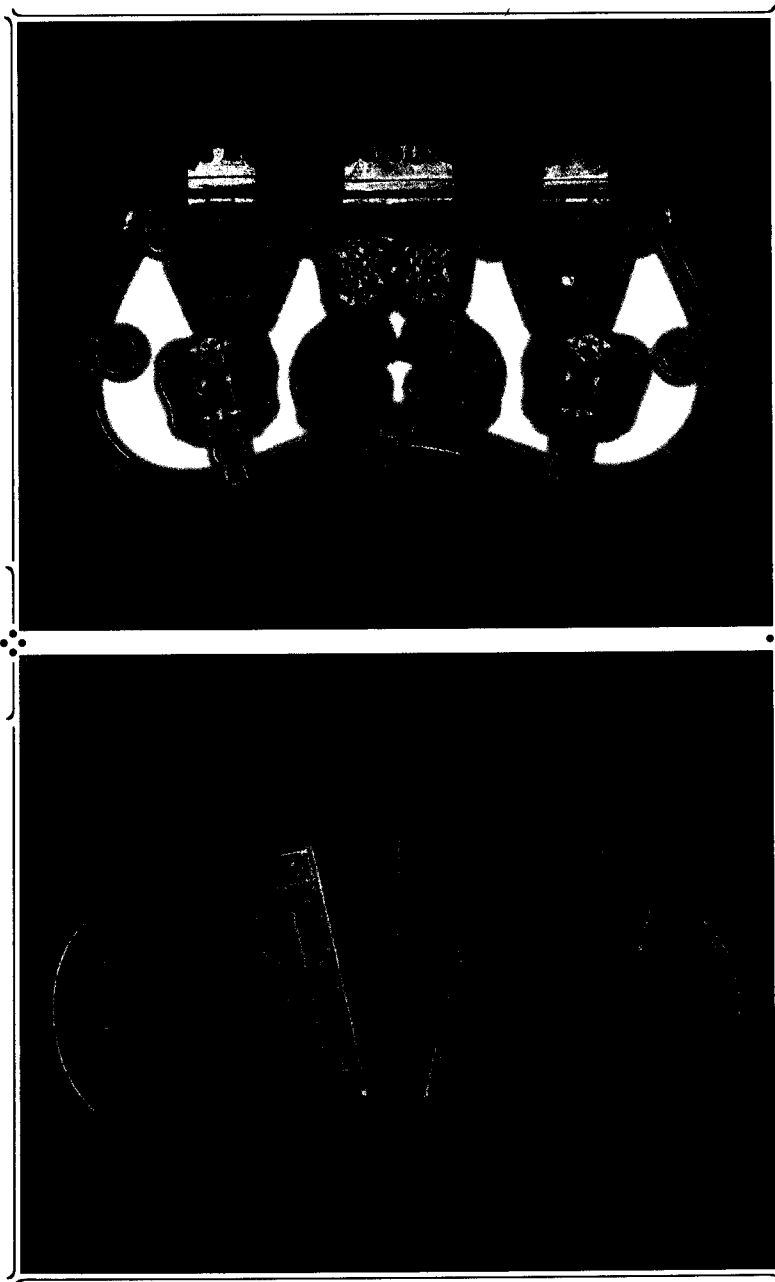
1790 спустився, темний. Устала дружина, —
сивоволосий, волів возлягти
старець Скільдінг. І стомлений геат
вельми жадав, одважний, спочити.
1795 Тут старший над челяддю чужоземця,
що струдився у виправі, повів до покоїв,
чим тільки міг з чемністю годячи
у потребах витязю — з котрою в ті дні було
до воїв заморських заведено ставитись.

1800 Гість щиросердий у сон поринув
в оздобленій золотом залі високій,
аж чорний крук криком веселим
ранок звістив — радість небес.
І світло яскраве скреслило тіні.
1805 Квапились ратники, до народу свого
повернутись охочі, і прихосько хоробрий
свій човен розшукував, відчалити прагнучи.
Повернути він потім звелів
Грунтінга, сильний, синові Еджлафа —
крицю коштовну, — красно подякував,
1810 нарікши меча того ратним товаришем,
гідним у герці, й не ганив ні словом
леза двосічного, — мав серце шляхетне.
Озброєні ратники рушити прагнули
в путь, — і пішов пошаною данів
1815 оточений муж до помосту княжого —
привітати Гротгара, грізний у битві.

— XXVI —

Промовив Беовульф, чий батько Еджтеов:
“Сказати ми хочемо, мореходи, що прагнемо,
далеку путь подолавши, вернутися
до Гігелака. Нас гарно приймали тут,
1820 гостинно — і ти до нас поставився добре.
Якщо часом колись чимось я зможу
приятнь ще більшу здобути твою,
вождю воїв, ніж виборів досі я
1825 трудами ратними, — ураз нарихтуюся.
Якщо я довідаюсь із-за вод неозорих,
що тобі загрожують грізні сусіди,
як раніше недруги чинили твої, —
тисячі ратників до тебе доправлю я,
1830 поміч військову. Я певен, що Гігелак,
володар геатський, воліє сприяти, —
попри всю молодість, як на пастиря племені, —
словом і ділом, щоб воздав тобі честь я,
списи і ратища — спасенну силу —
1835 на підмогу зібравши, як забракне людей тобі.
Якщо ж вирішить Гретрік вирушити,

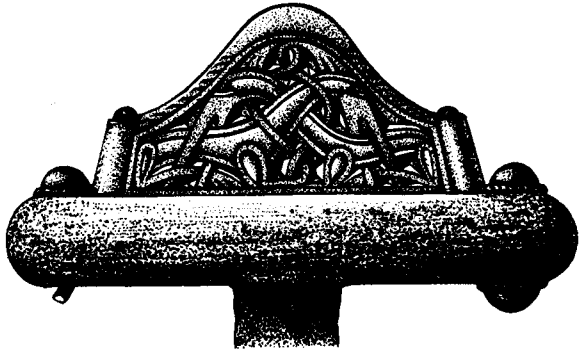

княжий син, до осідку геатів,
зустріне там друзів він, — мандрівки дальні
добрі для того, хто добрий і сам”.

1840 Гротгар у відповідь вирік до нього:
“Тобі цю промову премудрий Господь
зіслав на серце, — слів розумніших
я ще не чув від юних таких.
Твоя сила — велика, судження — зрілі,
1845 мова — мудра. Як на мене, коли
станеться так, що настигне спис
у битві нещадній нащадка Гретеля,
недуга чи меч — владику твого,
державця народного, і жив ти будеш, —
1850 морегеати ледве чи ліпшого конунга
оберуть — клейнодів оборонця дружинних,
як запрогнеш ти правити предківським царством.
Бо мені твоя вдача подобається
дедалі більше, Беовульфе любий.
1855 Ти домігся того, що між народами
між нашими — геатами й списоносцями-данами —
дружба панує і спинилися чвари,
підступи вражі, що перше траплялися;
доки я — володар великого царства,
1860 спільні багатства в нас, і багато хто слатиме
дари один одному дорогою чайок, —
корабель кільценосий приносини дружні
доправлятиме морем. Міцно злютовані,
й до друга, й до ворога, за древнім звичаєм,
1865 наші люди поставляться достойно, я знаю”.

І, щит героїв, нащадок Геальфдене
дванадцять вручив йому клейнодів у залі

і звелів, щоб з дарами він здоровим навідав
своє плем'я і швидко відплив назад.
1870 Поцілував потім вельможний
сивоволосий велитель Скільдінгів
найкращого з ратників і ревно заплакав,
за шийку обнявши. У нього, у мудрого,
з передчуттів певним одне було:
1875 що більше ніколи їм не бачитись, доблесним,
на радах, либонь. Полюбився до того
цей муж йому, що не міг він стримати
хвилювання в серці, — сув'язку приязні
зміцнена туга за мужем улюбленим
1880 горіла в крові його. Герой ушанований,
скарбами пишаючись, пішов тоді Беовульф
від конунга луками, — чекав на господаря
кінь морський, на кітві стоячи.
Раз у раз дорогою дарункам Гротгара
1885 хвала лунала, — він володарем був
бездоганним, та, зрештою, радощів сили
його старість позбавила — бич багатьох.

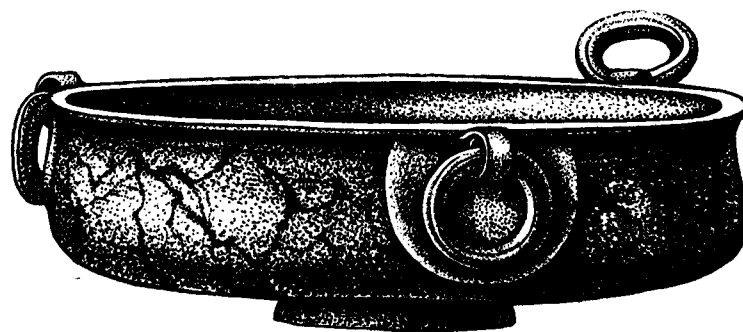
— XXVII —

До моря ватага звияжних і юних
понесла кольчуги — кільчасті мережі.
1890 Дозорець приморський запримітив мужів,
що вертались до берега, як побачив і вперше їх, —
не озвався глумливо він з узвишся скелястого,
а сказав, прискакавши назустріч гостям,
що приймуть ласкаво в лискучих бронях
1895 грідів на лоді люди ведерські.
Човен великий — лодь кільценосу —
наладовано добрами, обладунками й кіньми
на піщаному березі, — щогла здіймалася
над скарбом згрудженим Гротгаровим.
1900 Беовульф стражеві струга вручив
клинок злотовзористий, — за клейнод той спадковий
був надалі вшанований на медовій він лаві.
Човен відчалив — пучину скородити —
і землю данську позаду лишив.
1905 Парус до щогли — опону морську —
прив'язано ливкою, лодь зарипіла, —
вітер над водами на заваді не став

коневі морському: понісся морянин
пінноший, поринув уперед по хвилях
1910 над мореструмами, струт кільценосий,
аж вони помітили миси геатські,
скелі знайомі. Наскочив на обміль
і став корабель, підстьобнунтий вітром.
Миттю дозорець до моря підбіг,
1915 той, що з гавані довго вдаль удивлявся,
нетерпляче людей виглядаючи любих.
Причалив до берега човен бокатий,
кинуто кітву, щоб розкішного струга
хвилі могутні геть не відкинули.
1920 На берег витягти витязь велів
скарби, і золото, і карбовані броні, —
недалеко звідтіль було до ділителя скарбу —
це Гігелак Грётлінг, що з грідями разом
біля берега моря мешкав у теремі.

1925 Пишні хорони, хоробрий конунг,
могутній у залі, Гігд — така юна,
мудра і гречна, хоч мешкала ще
замало зим за мурами тверджі,
донька Гёрета, — і дорогоцінності
1930 аж ніяк не ошадливо чи нещедро геатам
відмірювала. Це Модтріто коїла,
королева владична, люті злочинства.
Жоден відважний з придворних на неї
не смів — крім великого володаря-батька —
1935 за білого дня підняти очі, —
адже знав, що роковані, руками плетені,
йому пута погибельні, а потім, щойно
скрутять його, крицегартований
мав його меч втихомирити конче,
1940 смерть заподіяти. Подібні звичаї

не гідні жоні — хай і гарної вельми, —
 щоб ткаля миру в милих мужів,
 немов за образу, віднімала життя.
 Та кривний Геммінга край поклав цьому.
 1945 Оповідали далі за елем,
 що лютих лих людям вона
 вже менше коїла, відколи юному
 була віддана витязю високородному,
 в золоті вся, і до зали Оффи
 1950 за отчим велінням довелось пливти їй
 морем мосяжним. І за милостивість,
 посівши престол, вона удостоїлась слави,
 звікувала немарно їй відміряний вік,
 кохаючи палко полководця,
 1955 від моря до моря — як мовили люди —
 мужа найліпшого між усіма.
 Бо ж Оффа осяг усюди шану
 нагородами й герцями, герой-списоносець,
 і мудро правив у предківським краї.
 1960 Народився від нього Еомер,
 підмога ратників, родич Геммінга,
 Гірмунда внук, у герці міцний.

XXVIII

Дісками приморськими, прямуючи берегом
 широким, звияжець з ватагою йшов;
 1965 сонце невтомно сяяло з півдня,
 світоч світу. Свій спрямували
 туди вони крок, де в кріпості конунг,
 юний воїтель, Онгентеова
 переможець доблесний, як відомо було їм,
 1970 гривни ділив. Долинула звістка
 до Гігелака негайно про те,
 що до двору Беовульф прибув живим,
 що ратний товариш неураженим вийшов
 зі збройної гри — ограда воїв.
 1975 Ураз на веління володаря звільнено
 путь серед зали для піших прибульців.

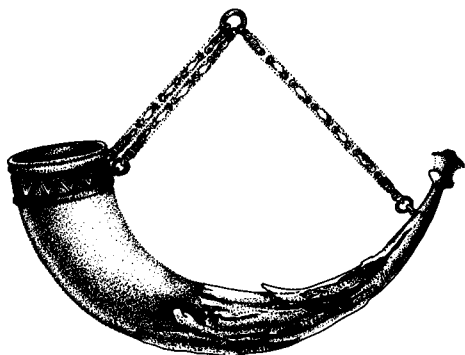
Сів тоді з конунгом той, хто з січі вернувся,
 родич із родичем, річчю врочистою
 привітавши за звичаєм зверхника щиро,
 1980 словом сердечним. Унесла до хоромів

донька Герета медові келихи,
любовно героям пугарі подавала
з напоєм хмільним. Розпитувати
Гігелак чемно почав співтрапезника
1985 у високих палатах — палав він цікавістю
дізнатись про мандрі морегеатів:
“Як велося в путі тобі, любий Беовульфе,
відколи зібрався ти брані шукати
за солоними водами, на віддалі раптом —
1990 герцю в Геороті? І чи горю Гротгара,
владика славного, що відоме всюди,
зарадив ти зрештою? Розпач кипів
і печаль у душі моїй, у почин я не вірив
любого мужа, молячи довго,
1995 щоб не займав ти нищителя-демона, —
розв'язали б хай дани південні самі
битву із Гренделем. Богові дякую,
що здрю я тебе — і здравствуеш ти”.

Промовив Беовульф, чий батько Еджтеов:
2000 “Чи не для кожного, конунже Гігелак,
та славна пря, те протиборство —
не таємниця, що між мною і Гренделем
сталися там, де стільки він
Звятиягоскільдінгам скоїв лих,
2005 стільки пагуб. Я помстився за все,
тож не радий ніхто із сородичів Гренделя
аж до краю землі його крику нічному —
останні пагони погані тої,
погрозлої в злі. Тож до Гротгара в залу
2010 завітав я з дороги, що даровано гривни в ній,
і, щойно славний нащадок Геальфдене
пізнав мої помисли, — поміж синами
власними місце для мене вказав.

Рать — у радошах, зроду не бачив я
2015 під небесною банею, аби бенкетувальникам
веселіше пилося. Палати обходила
то володарка славна — посланниця миру,
батьорила пахолків, даруючи зчаста
зап'ястя чи гривну, перш ніж сісти.
2020 То донька Гротгара гридям несла
в кінець тої зали коновку з елем, —
її при мені іменовано Фреавару,
як підносила ратникам різьблений келих.
Юна, уся осипана золотом,
2025 вона з сином Фроди добросердим заручена, —
так волів велитель Скільдінгів,
пастир князівства, певен, що згасить
дякуючи тій діві усобиці,
ворожду погибельну. Та вождя коли вбито,
2030 спить недовго спис смертоносний, —
наречена достойна дісталась нехай!

Не сподобатись може можновладцеві
геатобардському та його дружинникам,
як він у терем ітиме з жоною,
2035 що в почестях дани, з її почту знать, —
гра на них зброя гранями гострими,
хвилястокарбована, — скарби спадкові
геатобардів, загублені ними,
коли гридів-соратників, у гру щитів
2040 устрявши, й життя вони втратили власні”.

— XXIX —

“І за пивом один із них, що пам’ять зберіг
про списопобоїще, побачивши карб отой,
літній ратник — люта душа його, —
почав би воїна, печальний, юного
2045 спокушати, до самого серця діймаючи,
щоб розбурхати розбрат, і річ би повів:
“Чи впізнаєш меча ти, мій друже, —
сталь кошовну, — що в останній виправі
твій батько ним бився у боешоломі
2050 в день, коли вбили дани його,
бойовище загарбавши, як загинув Вітергільд
по загляді героїв, — гарячі Скільдінги?
А нині присунувся син тих убивць
у залу цю, зброєю хизуючись доброю,
2055 і хвалиться вбивством, при боці ж у нього —
клейнод, що сам ти посісти в праві”.
Коли-не-коли колов би й під’юджував
словами прикрими — аж прийде пора,
що гридь тої діви за сподіяне батьком
2060 від удару меча впаде, закривавлений,

зложивши голову, — і геть утече
месник безкарно — всі ж околиці знає він.
По обидва боки тоді будуть порушені
витязів клятви, і клекотітиме
2065 ворожістю Інгельд, і вируючі пристрасті
охолодять одразу подружню любов.
Тож не вірю у щирість я відданости
геатобардської, їх згоди з данами,
ані в дружби їх міцність. Маю вернутися
2070 знову до Іренделя, щоб дізнався ти вповні,
скарбодавцю, скінчено чим
прю рукопашну. Як за пруг закотився
самоцвіт небесний, біс жаский
нагрянув у присмерку, грізний, до нас,
2075 де в хоробах, без втрат іще, охорону тримали ми.
Приніс погибель Гондскію бій отой, —
з мечем при поясі, він найпершим поліг,
на смерть рокований, — роками юного
славного гридя Ірендель пожер,
2080 побратимове тіло на поталу пішло йому.
Та з руками порожніми за поріг ще не квапився
із зубами кривавими убивця — геть
із золотозали, зол замислювач,
а зі мною, могутній, позмагатись хотів,
2085 рукою намацавши. Міцно зшита,
аж волочилася величезна калитка,
хитро оздоблена хистом диявольським
скрізь і з драконових скроєна шкур.
Мене, безвинного, він у неї,
2090 лиходій навіжений, як уже багатьох,
запроторити прагнув, проте не зміг,
бо, роз’ярений, я підхопився.
Довго казати, як воздав по заслугах я
ворогу людському за лиходійства, —
2095 трудами ратними твій народ я тоді

вшанував, мій володарю. Поволікся він геть,
ще трохи потішився потому життям, —
утім, залишивши там правицю —
слід свій у Геороті, — і, знеславлений, кинувся,
охлялий на дусі, у хлань, на дно.

2100

За бій кривавий покровитель Скільдінгів
золотими пластинами сплатив мені щедро,
скарбами різними, коли ранок настав
і разом усі ми сіли за учту.

2105

Спів був і радощі. Розповідь Скільдінг,
велемудрий і ветхий, вів про минувшину.
То гридь хоробрий грав на арфі —
древі втіхи — чи затував пісню

2110

правдиву й сумну, то предивну оповідь,
як заведено, конунг провадив шляхетний,
то знов нарікав роками обтяжений
воїн старий, що не вернеться молодість,
сила колишня, — серце стискалося,
як минулі зими споминав він, умудрений.

2115

Так ми у теремі втіху вкушали
цілий день, аж доки спустилася
ніч на ратників. Цього разу, не гаючись, —
за кривду месниця — матір Гренделя,
смутна, присунулась, — її сина згубила

2120

ненависть ведерів. Страховидна жона,
за дітище власне відчайдушно помщаючись,
мужа вбила — мудрий Ескгере,
старець-радник, розстався з життям тоді.

2125

А як день зайнявся, дани його,
мертвого, змоги не мали спалити,
на погребне вогнище возложивши
дорогого мужа, — ворогиня схопила
й затугла його тіло під потік гірський.

2130

Було це для Гротгара найболючіше з лих,
що здавна на долю припадали володаря.
І мене той державець, спом'янувши ім'я твоє,
благав, збентежений, у збунтованих водах
подвиг звершити, небезпеку зневаживши, —
діяння геройське, — й нагороду призначив.

2135

І в буремній воді — це відомо всюди —
я стрівся з грізним стражем глибин.

2140

Мертвою хваткою ми на хвилю зчепилися,
каламуть закривавилась — і матері Гренделя
у герцезалі голову стяв я
могутнім лезом. Нелегко звідти
живим було вибратись, та не випала смерть мені —
і ще раз мене щит героїв,
Геальфдене син, осіпав скарбами”.

— XXXI —

2145 “Так той конунг виконував звичаї,
не бракувало нагород
силі моїй, бо від сина Геальфдене
всі скарби, що мені заманулось, дістав я, —
їх, великий володарю, волю тобі я
в дар принести. Покладаюсь у всьому я,
2150 Гігелаку, на ласку твою, —
немає ближчих у мене родичів”.

Внести він звелів стяг вепроглавий,
шолом, що над січею, сіру кольчугу
та карбований меч — і мовив потому:
2155 “Ці обладунки дав мені Гротгар,
мудрий володар, велівши, щоб я
спершу тобі про цей спадок повідав —
розповів, що довго посідав був його
правитель Георогар, провідця Скільдінгів.
2160 Не лишив після себе його синові — мужньому
Георовеарду, хоч і вірний той був йому, —
одіння нагрудне. Всім добре натішся!”

Чув я, що слідом четверо коней,
гливих, мов яблуко, як на підбір,
2165 швидконогих приведено, — дарував йому Беовульф
клейноди і коней. Закон це для крвних:
не ставити іншому підступно прихованих
тенет хитроплетених, поплічників
погибель готуючи. Гігелакові
2170 у битвах суворих вірний був небіж,
й один для одного благоденства бажалось їм.
Чув я, що гривну вручив він Гігд,
княжій доньці, — диво-клейнод,
що отримав від Веальгтеов, — ще й троє коней,
2175 якнайкраще об’їджених, із яскравими сідлами, —
а гривна їй потім груди прикрасила.

Так Еджтеовів син, січами славний
і діяннями добрими, свою доблесть явив, —
він обачно поводився, убивств не чинив,
2180 з товариством чаркуючи, — не звіряче мав серце,
але дар Господній посідав він щедрий —
силу найбільшу серед смертних,
хоробрий у герці. Був погорджений змолоду,
бо гадали геати, негодящий він нібито,
2185 і на лаві медовій йому ласк являти
не волів великих велитель ведерів.
Були певні всі, ніби немічний він,
млявий вельможа. Та муж цей уславився,
переміна покрила кривди усі.

2190 Велів принести володар звитяжний,
ограда воїв, Гретеля спадок,
прикрашений золотом, — кращого скарбу
межи мечів не мали геати, —

2195 і, коли поклав його на коліна Беовульф,
надав сім тисяч наділів земельних,
терем і трон йому. Отримали землю
племінну вони в спільний спадок обидва,
маєтності предківські, а правити вже
царством великим довелося старшому.

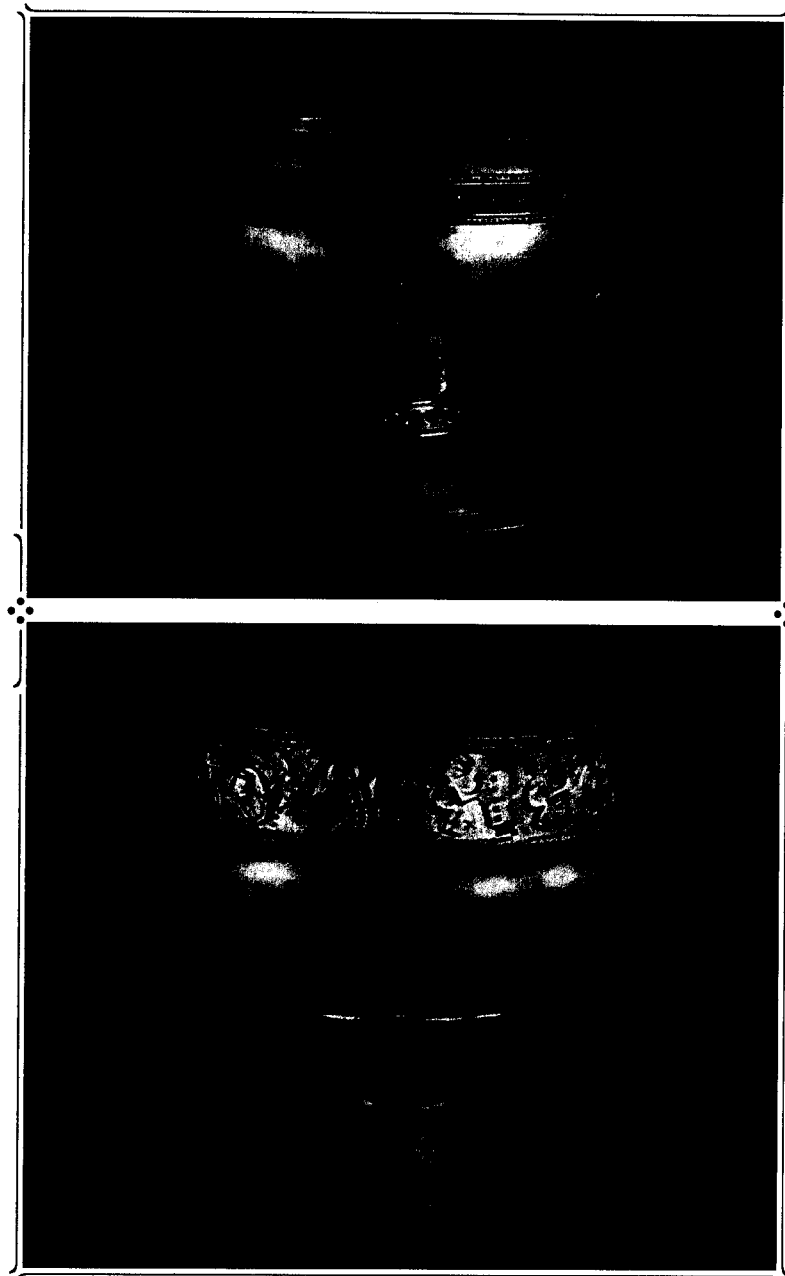
2200 **З**годом це діялось, через деякий час, —
у гуркоті битви, де Гігелак пав
і Геардредові герцемечи
смерть принесли крізь заслону щитів,
як прорвали лави його люду звияжного
2205 воїни сильні, Січескільвінги,
у погоні за небожем Гереріка:
після цього Беовульф царство велике
дісталось в руки. Достойно він правив
півсотні зим, розумний державець,
2210 конунг старий, — аж дракон якийсь
ночами темними почав владичити:
на скельнім узвишші він скарб стеріг
у камінь-кургані, — нікому не знана,
стежка вела туди. Дістався нею
2215 муж один, що мимо брів,
до скарбу поганського і пугар поцупив,
пишно оздоблений. Потім страж
цього не приховував, хоч хитрий злодій
ошукав його сонним, — по сусідству невдовзі
2220 дізналися люди, що розлучений він.

— XXXII —

Мимоволі, ненавмисно зайняв
зміїв скарб — був змушений він
тяжкою скрутою, — той, хто скривдив дракона,
людський раб, від лютих побоїв
2225 утікши й туди, безпритульний, доп'явшись,
виною обтяжений. І тільки-но вгледів
стража — поиняв страх приходька.
Утім, ізгой утік, злощасний,
спастися зміг від змія жахного.
2230 Стрепенувшись від страху, він виніс
дорог-келих. Подібних скарбів
немало було в підземеллі тому,
де в часи староденні один чоловік,
тривоги сповнений, спадок безмірний
2235 славного роду — незчисленні багатства —
схоронив самотужки. Ще раніше пояла
смерть усе плем'я, — оплакував сам він
стражем недремним друзів своїх
і боявся, що долю розділить їхню,
2240 що недовго йому давнім скарбом

доведеться втішатися. Край води піднісся
понад морем курган, на мисі насипаний,
з хитро прихованим входом до нього.
В його надра клейноди переніс золоті —
2245 частину скарбу, достойну збереження, —
хранитель гривен і зронив оце слово:
“Візьми ж, о земле, що́ незмога мужам, —
витязів статки! Таж дістали колись
добрі люди їх із лона твого.
2250 Забрала смерть у брані лиха
весь мій народ — тих, що радощі бачили
у палатах, не стало. Не зосталось нікого,
щоб носити зброю чи бражний келих
натирати коштовний, — рать десь поділася.
2255 З шолома злущиться злото міцного, —
сном непробудним поснули джури,
що забороло начищати мали;
а кольчуга, що в прі протистояла
ударам криці, як розкраяно тарчі,
2260 гние, як і гридь. Нагрудник кільчастий
воеводу з дружиною супроводити в мандрах
далеких не може. Немає радости
без арфи — грай-дерева, добрий по залі
не літає сокіл, не басує гарячий
2265 кінь на подвір'ї. Покинуло світ сей
багато люду през люту смерть!”
Так, сам залишившись, він свій сум виливав,
сокрушений духом, день і ніч
у смутку скніючи, аж смерти прибій
2270 його серця досяг. Сутінний тать,
староденний, на скарб надибав відтулений, —
він кургани розшукує, вивергаючи полум'я,
змій, що, лютуючи, літає вночі,
від жару розжеврїлий. Жах це вселяє
2275 у землемешканців. Мусить шукати він

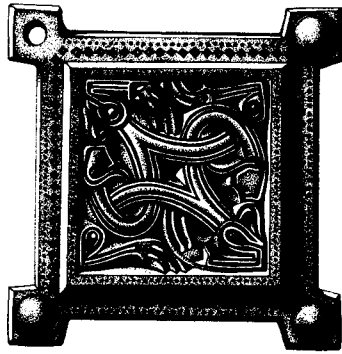

скарбниці підземні, де золото нехристів,
старезний, без жодної стеріг би користи.

2280 **Т**ак ворог людський, вельми могутній,
триста зим котрийсь зі скарбів своїх
посідав під землею, аж доки розгнівав
його муж один, — миру просячи
у пана свого, йому пишно оздоблений
келих приніс. Так проникли в скарбницю,
2285 і поменшав скарб, і помилувано
бідного мужа. Побачив пан його
вперше мистецтво стародавнє.

2290 **Т**оді прокинувся дракон — і брань із ним:
міцносердий помітив, між каміння проповзши,
ворога слід, — ізлизнути той
нишком у нього з-під носа вмудрився.
Так, смертю не мічений переможе легко
горе й ізгойство, бо Господа ласка
сходить на нього. Нишпорив ревно
скарбу страж, вистежував мужа
2295 скрізь, що вві сні скривдив його.
Гарячий і гнівний, обігнув він курган
не раз довкола — і нікого в тій пустці,
та битві радів він — трудові ратному.
Часом вертався до печери, шукаючи
2300 дорог-келих. І невдовзі він виявив,
що коштовності гойні покуштовано кимось,
що викрито золото. Вечора ждав
страж скарбів, страждучи тяжко, —
хранитель надр недругові
2305 прагнув, розгніваний, вогнем відплатити
за пугар дорогий. Погаснув день

на втіху змієві — не схотів серед скель він
довше лишатися, — вогнедишний, вилетів,
насичений пломенем. Для племені краю
2310 жахний це початок був, як печальний настав
скоро й кінець для скарбодавця.

— XXXIII —

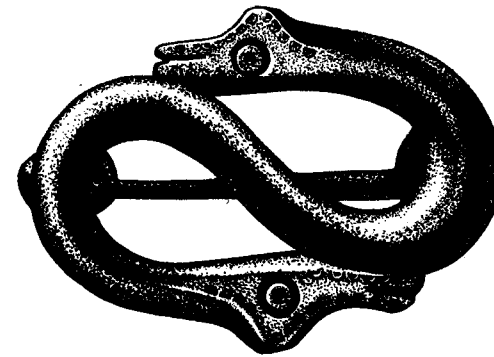
Вивергаючи полум'я, поїдпалював гість отой
світлі оселі, — яса стояла
людям на пострах. Напасник летючий
2315 волів не лишити ні душі живої.
Насильство змієве звідусіль було видно,
зблизька і здалеку, дику жорстокість, —
як ворог лютий людність геатську
утискав і кривдив. До скарбу свого,
2320 в потаємні палати він полинув удосвіта.
Плем'я земель тих у племінь уверг він,
у жар і вогонь; у курган свій він вірив,
свою доблесть і міць його, — та надія зрадлива ця.

Довідали Беовульф небавом про жах отой
2325 усе по правді, — бо й оселя його,
будівля прегарна, загинула в полум'ї —
геатський трон. Утрата гірка це,
сум щонайглибший для серця доброго.
Був певен він, мудрий, що перед Господом

2330 вічносушим, законові всупереч древньому,
скоїв гріх, — у грудях кипіли
темні думи, що дивно для нього.
Змій вогнедишний на узмор'ї тоді
твердиню племені пломенем знищив,
2335 оплот цього краю, — відплату виношував
за це йому вождь, ведерський конунг.
Звелів тоді викути воїв заступник
щит чудесний зі щирої криці,
провідець витязів, — відав-бо добре він,
2340 що годі тут дереву в пригоді стати,
липині в плomenі. Швидкоплинних днів своїх,
строку земного, мав зустріти кінець
добрий конунг, — і дракон так само,
хоч і довго скарби посідав свої.

2345 Напасти гребував гривен владика
на гада летючого із загоном своїм,
чималою дружиною, — не дрижав перед битвою
і змієву міць мав за ніщо,
його силу й хоробрість, бо січ він раніше
2350 багато запеклих перетривав,
колотнеч, відколи очистив,
гридь звитяжний, Гротгара залу
і Гренделя в прі поправ, і весь рід його,
бісове плем'я. З його битв рукопашних
2355 то була не найлегша, що поліг у ній Гігелак,
геатський конунг, — у кипені бранному,
благодійник народу, десь у Фризландії,
Гретелів син, посічений, стік
трупком мечів. Потрапив Беовульф
2360 врятуватися звідти, звірившись
на міць свою, — вплав, на плéчах донісши
тридцять убрань бранних до моря.

Через бій отой гетварам годі було
возрадуватись, коли вряд проти нього
2365 тарчі тримали, — мало вернулось їх,
з тим воїтелем стрівшись, до своїх домівок.
Еджтеовів син сам, одинокий,
морем приплив до племені рідного,
й удостоїла Гігд його престолу й князівства,
2370 клейнодів і гривен, не йнявши віри,
що осідки предківські її син від чужинців
захистити годен по Гігелакові.
Підданці згорьовані героя того
ніяк умовити неспроможні були,
2375 щоб над Геардредом він гору взяв
і самохіть посів те князівство;
втім, він радами дружніми принародно сприяв йому,
з честю та милістю, — й очолив той геатів,
ставши старшим. Дістались ізгої
2380 до нього з-за моря, Отгтере паростки,
повставши супроти властителя Скільвінгів,
найкращого межі мореконунгів,
що ними ділено добра у Швеції,
володаря славного. Звело це сина
2385 Гігелака в могилу — він рану
за гостинність одержав від удару меча, —
ось коли син Онгентеова
додому відбув — як убили Геардреда —
і Беовульфіві дозволив у геатів
2390 на престолі владичити, — це добрий був конунг.

XXXIV

Обмірковував згодом він, як за згубу володаря
одплатити, Еадгільсові
став другом нещасному, — нащадкові Отгтере
за море безкрає підкріплення слав,
2395 воїв і зброю. В суворій помстився той
виправі — конунгу віку збавив.
Тож виходив з усіх він січ неушкодженим,
Еджтеовів син, із сутичок лютих,
подвигів доблесних, аж доки настав
2400 той день, що зі змієм він був змушений битися.
З одинадцятьма, удавшись у гнів,
геатський конунг на дракона пішов.
Він довідався, звідки звада постала,
для людей погибельна, — пугар славнозвісний
2405 поклав той, хто в знахідці зізнався, до ніг йому.
Між товариством той муж був тринадцятим,
котрий оту прю спричинив, —
невільник сумний, він, зневажений, путь
показати повинен був. Проти волі він рушив
2410 туди, де підземну залу назнав,

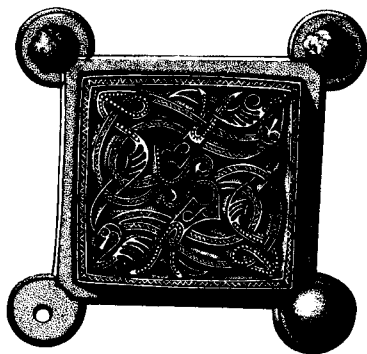
печеру в кургані край пучини морської,
хвиль розбурханих, — безліч було там
філіграні й клейнодів. Грізний страж,
старий, під землею стеріг оте золото,
2415 готовий до битви, — щоб добути це в торзі,
всякому прийдеться не просто мужеві.

Сів на камінь конунг хоробрий,
сотрапезникам в учтах він успіху зичив,
злотодавець геатський. Його дух був у тузі,
2420 до смерти готовий, — безмірно близька,
простирала вже доля до старого руку,
щоб скарб душі його взискати, відняти
життя від тіла, — відтоді у владаря
недовго оплетене плоттю життя було.

Промовив Беовульф, чий батько Еджтеов:
2425 “Безліч я в юності буревитв пережив,
бранних годин, — всі згадати я можу.
Сім зим було мені, як узяв від отця мене
володар скарбу, ласкавець народу.
2430 Мене Гретель-конунг викохував, щедрий
на прикраси й бенкети, свою кров шануючи;
я не був за життя його небажанішим —
гридь у гряді, — ніж рідні сини його,
Геребеальд з Геткіном чи Гігелак мій.
2435 Було найстаршому постелене родичем
незаслужено ложе смерти,
коли Геткін його з рогатого лука,
володаря й друга, звалив стрілою, —
не влучив у ціль і власного брата
2440 вістрям, окропленим кров’ю, вразив.
Розплатитися годі за герць той безтямний,

промах злочинний, — розлучитись, одначе,
мусив з життям той муж невідомшеним.

Так само було б сумно старому
2445 узріти, як син його сіпався, юний,
на шибениці, — зайшовся б він плачем,
голосінням тужливим, якби син його висів
на радість ворону, а зарадити він,
ветхий і мудрий, не міг би нічим.
2450 Невідступно, щоранку б він останню путь
нащадкову згадував, ще одного
спадкоємця в господі своїй
діждати б не прагнув, як страждань смертельних
його первісткові припало зазнати.
2455 У палатах синових сум йому бачити
винозалу порожньою, — по безрадісним ложі
вітер гуляє, вершники сплять,
гриді в могилах, не грає арфа,
не панують веселощі в оселі, як перше”.

XXXV

2460 «Самотній, за мертвим він сумує-голосить,
повалившись на ложе, — завеликим здається все —
ниви і дім — йому. Так ніс у серці
оборонець ведерів буремну тугу
за Геребеальдом, — годі було йому
2465 усобицю кровну загасити з убивцею,
та не міг і ненависть до нього плекати,
йому лиха завдати, хоч нелюбий той був йому.
Радощів людських він зрікся, горем
убитий, — обрав Боже світло
2470 і лишив своїм чадам, як чинить щасливець,
землю і гради, назовсім пішовши.

Порізняла швидко шведів і геатів
обабіч вод звада і пря,
ворожнеча грізна, коли Гретель помер
2475 і рубакми хвацькими зробились нащадки
Онгентеова — уникали
миру над морем і моторошний

розгром учинили нам при Греосна-пагорбі.
Моїми кривими за кривду і розбрат
2480 було відомщено, як відомо всім;
утім, один із них життям заплатив за це,
дорогою ціною: для Геткіна стала,
власителя геатів, останньою битва та.
А на ранок почув я, що родич інший
2485 сталлю меча помстився за вбивство,
коли Онгентеов з Еовором стявся, —
луснув шолом, літній Скільвінг
упав, поблідлий, — упам'ятку чвари
руці, що не вдержалась від удару смертельного.

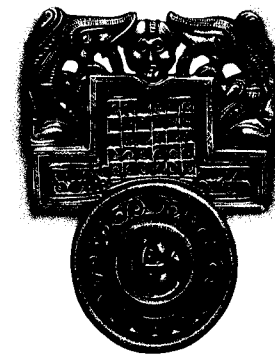
2490 За багатства, даровані Гігелаком,
платив йому в січі я світлосяйним мечем,
як доля судила, — він дав мені землю,
вотчину милу. Не мав потреби він
рушати на пошуки до гепідів, чи шведів,
2495 чи списоданів, щоб за дорогоцінності
слабшого воїна на службу найняти.
Був першим я завше в його пішій дружині,
на чолі сам-один, і ходити в бій
довіку так мушу, доки меч цей витримує,
2500 що раз у раз, ще й нерідко, служив мені,
відколи я Дегтрефну заподіяв смерть
голірuch перед ратями — героєві гутському.
Не встиг піднести він владителю фризів
бранну бронь, убрання нагрудне,
2505 але пав у прі, прапороносець,
доблесний муж, — не меч був убивцею,
а п'ясть розкраяла покрови тілесні,
де кров рікою. Рука зараз мусить
і гострий клинок за клейноди битися”

2510 **Б**еовульф склав клятви останні:
“Змолоду я в чимало битв
ув’язувався, і все ж, старий
страж народу, устрияну в прю,
2515 подвиг звершу, якщо підлий кривдник
зі своєї підземної зали виповзе!”
До кожного з воїв озвався востаннє він,
шоломоносців шалено хоробрих,
своїх любих соратників: “Оружний, меча
я не зняв би на змія, якби знав, що інакше
2520 з тим чудовиськом стятися можна,
не порушивши клятви, як передше з Гренделем.
Але жде тепер пал мене полум’я бранного,
ядучі випари, — тож одяг я кольчугу
і щитом прикрився. Ні на крок не вступлюся
2525 перед стражем кургану — під стромовиною
нам випаде далі те, що доля присудить,
Усдержителька. В мене серце хоробре,
тож годі хвалитися перед герцем з крилатим.
На кургані очікуйте ви, в кольчугах надійних
2530 збройні мужі, хто по брані смертельній
з нас обох, зніси рани,
вижити зможе. Не ваша це справа,
та й мужеві жодному, крім мене єдиного,
силою міряться незмога з чудовиськом,
2535 шляхетно звияжиги. Хоробро мушу я
здобути золото — чи битва поймає,
люта погибель, володаря вашого!”

Зі щитом своїм, звівшись, славнозвісний воїтель,
у кольчугі, незламний у шоломі своєму,
2540 під скелі вирушив — довірився сили
людини єдиної, — малодушний не вчинить так!

Узрів добродесний — той, хто через чимало
січ пройшов, сутичок бранних,
2545 як, стіна на стіну, стиналися раті, —
браму камінну: з-під брили потік
плинув з кургану — це племінь погибельний
гаряче ринув, — годі наблизитись
до скарбу в печері — опече тої ж миті
драконове полум’я, спалить дотла.
2550 Гнівний вирвався вигук з грудей
володаря ведерів, заволав міцносердий, —
пророкотав, прокотився голос,
дзвінкий у січі, під сірий камінь.
Сповнився люті від людської мови
2555 хранитель скарбу, — ніколи миру
було просити. Просочувався
вже подих чудовиська з-під каміння, —
пара огненна. Стогнала земля.
Під курганом витязь виставив щит
2560 проти жаху несвітського, — правитель геатський.
Це змусило серце змія кільчастого
прагнути прі. Предківський спадок,
меча свого видобув тим часом конунг,
добрий у герці, — гостролезого.
2565 Кожен боєць боявся противника.
На щит свій великий велитель дружинників,
загартований, сперся, як згортався кільцями
змій гарячково, — чекав в обладунках він.
Вогнедишний, звиваючись, долі назустріч
2570 поквапився плазом. Плоти й життю
володаря славного був заслоною доброю
його щит не так довго, як дух його прагнув.
Уперше в житті припав йому бій,
коли не присудила доля йому
2575 слави ратної. Руку занісши,
геатський вождь страховиддю строкатому

мечем удару завдав спадковим,
та відскачав, блискучий, від луски він — уразив
2580 в лабетах скрути. По битвоударі
страж кургану, вивергаючи полум'я
убивче, шалів, — навсібіч розсипалися
вогні поєдинку. Злотодавець геатський
не хвалився перемогою, — меч його схибив,
2585 у герці оголений, — негоже це криці,
спрадавна добрій. У подібній випробі
несолодко славному синові Еджтеова
покидати цю землю, — кудись деінде
відійти він мусив мимохить,
2590 до інших осель, як усякий залишить
свої дні перебіжні. Незабаром іще раз
недруги стялися страхітливі.
Заходили груди, заграло знов серце
у стража скарбу, — вистраждував тяжко,
2595 охоплений пломенем, той, хто племенем правив
ще недавно. Не стали в доблесті воїнській
найближчі соратники, благородних сини,
пліч-о-пліч з ним лавою — до лісу втекли вони,
життя рятуючи. Тільки один із них
2600 був сокрушений серцем, — кровних уз
ніщо добромисного не змусить цуратися.

XXXVI

Звався він Віглаф, Веогстанів син,
щитоносець блискучий, зі Скільвінгів муж,
кревний Ельфгере. У закритім шоломі
2605 він вождя свого взрів, що страждав од жару.
Йому впам'ятку почесі, що той перш дарував йому,
багата вотчина Вегмундінгів,
усі привілеї, що посів його батько, —
й не міг він утерпіти: тарчу жовту
2610 схопив і видобув старовинний меч,
що вважався в поспільстві спадком Еанмунда,
сина Огтгере. У січі убив його,
ізгоя самотнього, гострим клинком
Веогстан і доставив рідні його
2615 брунатний шолом, броню кільчасту
і меч, який викули велети древні.
Повернув йому Онела обладунок небожів,
убрання бранне, — і, хоч братового
той сина убив, про усобицю змовчав він.
2620 Роками належало харалужжя те Веогстану,
меч і кольчуга, доки час не прийшов

його сину звитяжити, так само як батько.
Він сину вручив на очах у геатів
безліч броней, зібравшись на старість
2625 у путь останню. Уперше нині
юному витязю у вирі битви
пліч-о-пліч з володарем довелось опинитися.
Не ослаб він духом, не ослухався в прі його
батьківський спадок, — це побачив змій,
2630 коли сталося так, що стялись вони.

Віглаф слово заслужене мовив
товариству, — в тузі був дух його:
“Мені пригадалися години оті,
2635 коли мед ми пили у палатах бражних
і владиці нашому, гривнодавцю, клялися
за обладунки віддячити бранні,
якщо йому трапиться потреба така, —
за шоломи й мечі. Ачей, серед воїнства
для походу цього самохіль він обрав нас,
2640 вартими слави визнав і дав мені
ці дари, бо зачислив до ратників добрих нас,
шоломоносців шалено хоробрих,
хоч сам волів наш володар звершити,
пастир народу, цей ратний труд, —
2645 він звершив-бо між витязів найславетніші подвиги,
відчайдушно сміливі. Ось і день той настав,
що владика наш сили добрих воїв
потребує, — нумо ж до нього, подаймо
поміч вождеві, поки лютує
2650 вогнежахіття! Відає Бог,
миліш мені радше, щоб разом з моїм
злотодавцем плоть мою племінь пойняв.
Недостойно, гадаю, нести нам тарчі
назад додому, доки не вийшло в нас

2655 супостата убити, захистити життя
владаря ведерів. Відаю добре я,
що не слід так цінити заслуги колишні,
щоб із витязів геатських він вистраждав сам це,
пав у бою, — панцер з кольчугою,
2660 меч і шолом ми з ним розділимо”.
Крізь пару погибельну на поміч володарю,
броненосний, він кинувся, кажучи так:
“Беовульфе любий, належно зверши все, —
мовив-бо я́кось у юності ти,
2665 що не допустиш, допоки живий,
щоб слава пройшла твоя, — слід тобі нині,
незламний витязю, славетний діяннями,
чимдуж боронитися, — я ж подам допомогу”.

Після слів цих удруге роздрочений змій,
2670 зловороже страхіття, рушив, огнистий,
назустріч недругам, ненависним людям.
Хвилями плинув племінь, — згорів
щит до осердя, несила кольчuzі
було зарадити ратнику юному,
2675 та юнак безбоязно перебіг мершій
за щит свого кривного, щойно знищило
його власний полум'я. А полководець,
знов про славу згадавши, з неослабною силою
меча увігнав у череп зміїв —
2680 і застряг той намертво. Нёрлінг зламався,
не встояв у битві Беовульфів меч,
сірий і древній. Не суджено витязю,
щоб стала йому сталь клинка
підмогою в січі, — надто сильна рука його,
2685 що в ній меч усякий розсаджувався
при ударі, кажуть, коли кидався в бій він
зі зброєю гострою, — в тім добра́ йому мало.

Врешті утретє враг людській,
 почварний дракон, чвар замислювач,
 напав на славного у слушний час,
 вогненний і лютий, — увігнав йому в шию
 ікла гострезні: заструменіла
 життекров із жил його хвилями.

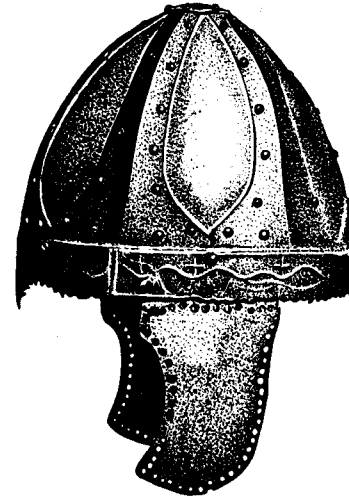
—XXXVII—

Кажуть, у скруті, що конунгу випала,
 Віглаф, устоявши, явив хоробрість,
 силу і мужність, йому властиві.
 Помагаючи кривому, він на голову змієву
 не зважав — і в героя обгоріла рука,
 як противника лютого він протяв трохи нижче,
 муж в обладунках, аж меч угруз,
 оздоблений пишно, — і полум'я стало
 згасати потому. Сам тоді конунг,
 заступник ведерів, видобув з піхов
 ножа свого, гострого в герці, отямившись,
 і драконові в черево по руків'я всадив.
 Повергли ворога, вирвала в нього
 життя їх відвага, — удвох його вбили
 вельможні сородичі. Так муж має діяти,
 соратник у скруті! Того разу востанне
 перемоги хвилина володарю випала
 в сьогосвітніх трудах його. А свіжа рана
 набрякала й горіла, що дракон земляний
 недавно завдав йому. Невдовзі відчув він,

що в грудях у нього щось грізно клекоче —
2715 отрута в утробі. Під стромовину
рушив, щоб сісти, розсудливий конунг:
витвори велетів він узрів, —
як здіймались у залі підземній незрушно
колони — опори склепінь кам'яних.
2720 Свого покровителя, закривавленого,
пересиченого січею, славного,
соратник предобрий власноруч водою
омив, шолом йому розстебнувши.

Прорік тоді Беовульф попри рану смертельну, —
2725 добре йому відомо було,
що добіг кінця ланцюг його днів,
сьогосвітні радощі, що свій уже строк
він прожив і смерть безмірно близька:
“Обладунок свій нині передати волів би я
2730 своєму синові, якби суджений був
спадкоємець мені, що б змінив мене згодом,
плоть від плоті. Я цим племенем правив
півсотні зим, у сусідніх народів
не було ніколи конунга жодного,
2735 що насмілився б рушити з раттю на мене,
сіючи жах. Що за жеребом випаде,
вдома чекав я, добре тримався,
чвар не прагнув, не по правді складав
нечасто присяги. Через усе це,
2740 від ран ослаблomu, мені слід порадіти, —
звинуватити годі-бо мене Господу людському
в убивстві кривних, відокремиться щойно
життя від тіла. Ти ж поспіши,
скарб відшукай під скелею сірою,
2745 Віглафе любий, — поліг-бо змій,
посічений, спить безпросипно, окрадений.

Ну ж бо, бігом — хай багатства прадавні,
розсипи золота зором окину я,
2750 променисті коштовності, щоб мені було легше
після розкошів тих покидати
життя і людей, що владичив я довго в них”.

XXXVIII

Мерщій, як чув я, нащадок Веогстана
2755 послухався слова ослаблого в битві
конунга — кинувся в кільцемережі,
у панцері плетенім, під склепіння кургану.
Там побачив споборник звитяжний,
мужній юнак, чимало коштовностей:
золото сяюче, на землю звалене,
на стінах розвішані дивовижі й леговище
2760 змія старого, що у змроці літав.
Там келихи древніх, ніким не чищені,
стояли, облуплені; там шоломів багато,
іржавих і ветхих, витих вигадливо
нараменників безліч. Камінню коштовному,
2765 золоту з надр знадйти легко
смертного — хай хто хоче хова його!
Й знамено, що високо висіло, злотне,
над скарбами, узрів він, із рукотворних
дивовиж найбільшу, — виткане вміло,
2770 навсібіч воно сяяло, тож побачити долі
клейноди він зміг. Змія там

не було ані знаку — знищив-бо меч його.
І з печери той муж, як почув я, викрав
коштовності — витвори велетів деревні,
2775 тарелів і келихів накидав у пелену,
чого заманулося, — й знамено прихопив,
з прапорів найясніше. Вже поранив-бо ніж —
лезо сталеве, володаря зброя
старого — того, хто стеріг ці багатства
2780 з давніх-давен, завдавав усім жаху
гарячим пломенем, що плинув грізно
зі скарбниці опівночі, — аж поки загиб він.

Квапився Віглаф — він, повертаючись
із коштовною ношею, нетерпеливився,
2785 тривогою стерзаний, чи застане живим
володаря ведерів, що ледве дихав,
там, де його перед тим залишив.
Наладований здобиччю, владику славного,
свого покровителя, закривавленим бачить він,
2790 уже при сконі, — він кинувся знов його
водою кропити, аж доки слово
з грудей його вирвалось. Вирік Беовульф,
старий у скорботі, спостерігши золото:
“За багатства оці Отцю всього сущого,
2795 Владиці Слави, висловлюю дяку я,
передвічному Богові — за бачене мною,
бо зміг я заради народу свого
скарб такий перед сконом здобути.
Купив ці клейноди я ціною свого
2800 життя старого, старайтесь ж далі
самі для поспільства, — наспів уже час мій.
Веліть, щоб насіпали величний курган
герої край моря, догорить коли вогнище.
На Китовому Мисі він мусить підноситись,

2805 мого племени пам'ятка, й мореплавці його
Курганом Беовульфа небавом назвуть,
струги свої струмами темними
через води водячи здалеку”.

Гривну злотну він гридеві дав,
2810 знявши з шиї, — списоносцеві юному, —
злот-шолом, і перстень, і панцер кольчужний,
володар відважний, і велів цим натішитись:
“Ти — речник останній роду нашого,
Вегмундінгів. Розвіяні кривні всі
2815 за велінням долі, доблесні витязі.
Нині я маю за ними йти”.

Це стало останнім старцевим словом,
що із серця походило, перш ніж хижого полум'я
він звідав палючого. Полинув з грудей
2820 до праведних дух його, на присуд чекаючи.

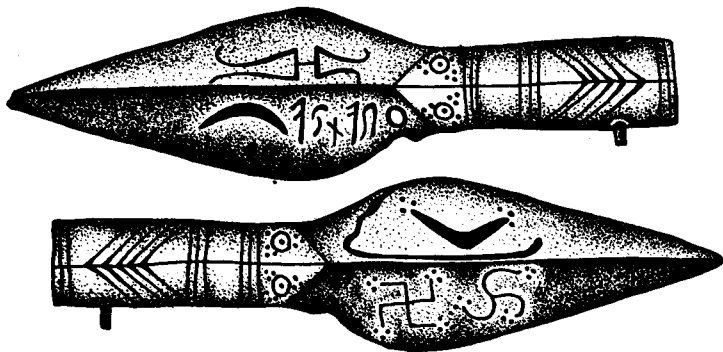
— XXXIX —

Випала мука мужеві юному
долі побачити бездиханним
того, хто для нього найдорожчий, —
жаль охопив його. Лежав тут і вбивця,
2825 жакний дракон, — покинчено з ним,
розгромлено вщент. Над гривноскарбами
вже не зможе владичити змії кільчастий, —
потяли сталеві його леза гострі,
у битвах пощерблені, — робота молотів, —
2830 і гад летючий, уговтаний ранами,
пав на землю поруч скарбниці.
Більше ніколи не буде опівночі
шугати в небі він, гордий добром своїм,
у польоті не явиться, — він поліг від руки
2835 ратеводителя, додолу повержений.
Воістину: жодному з мужів могутніх
на землі, як подекують, удача не випала —
хоч деінде хоробрі в діяннях були вони —
протистати подиху супостата отруйного
2840 і занурити руки в казну золоту,

в підземеллі зустрівши ся зі стражем кургану,
від сну пробудженим. Беовульф вибороз
гойні клейноди, голову склавши, —
і він, і дракон закінчили дні свої
2845 короткочасні. Скоро дружинники,
неохочі до січі, повиходили з лісу —
десятеро малодушних зрадників,
що списками в бою побоялися грати,
коли був їх велитель у великій скруті, —
2850 знеславлені, тарчі несли вони й броні
туди, де простерся старець отой,
і дивились на Віглафа. Він же сидів,
стомлений воїн, у властителя в головах,
живодайною марно водою кропив його.
2855 Нізащо в світі оживити не зміг би він —
хоч палко бажав цього — полководця,
ні змінити нічого, що начертано Господом, —
промисел Божий над справами смертних
одвіку й понині панує незмінно.

2860 **Н**а річ сувору ратника юного
наразитись недовго тим, що доблесть утратили.
Вірік Віглаф, Веогстанів син,
на серцю нелюбих сумно поглянувши:
“Воістину, може правдомовний сказати,
2865 що вождь, від котрого ви отримали добра ці,
спорядження воїнське — на вас воно й нині, —
коли броні й шоломи на бражній лаві
роздавав він, як завше, тим, хто в залі сидів,
владика — гридям, обладунки найкращі,
2870 які близько й далеко він здолав розшукати, —
що вождь той на вітер викинув з болем
ці бронеубрання, коли брань розв'язалася.
Годі хвалитися велителю племені

гриддю подібною, та сподобив Бог його,
2875 Всевишній звият, щоб у випробі доблести
сам він помстився за себе мечем.
Прислужитися мало чим я міг, щоб життя
зберегти йому в січі, та над силу свою
сородичу я зарадити спробував, —
2880 і дедалі безсилів від ударів меча мого
ворог запеклий, полум'я слабше
ринуло з пащі. Оборонців замало
нагодилось володарю в годину лиху.
Вже в дар ні мечів не одержить, ні золота
2885 рід ваш, удома вся радість і втіха
згине у вас. Ізгоєм піде
кожен, без права на предківські землі,
з коліна вашого, коли почують
чужоземні правителі про вашу втечу,
2890 вчинок безславний. Для чесного воїна
краще вмерти, ніж укритись ганьбою”.

—XL—

Звелів сповістити він про ристалище те
 у град загірний, де гриді сиділи
 цілий ранок, рать щитоносна,
 із сумом у серці, сумнівів сповнені,
 чи день це останній властителя любого,
 чи повернеться він. Вісник недовго,
 прискакавши з-над мису, відмовчувався,
 а повідав по правді все принародно:
 “Вже радостедавець народу ведерів,
 володар геатський, — на ложі смерти,
 на одрі бойовища, повержений змієм.
 Його ворог запеклий поруч лежить,
 неживий, знесилений ножовими ранами, —
 меч ніяк не міг уразити
 того страховиддя. Віглаф сидить
 над Беовульфом, Веогстанів син,
 один вельможний над мертвим іншим,
 стомлений серцем страж посмертний
 друга і недруга. Нині чекати
 лихоліття бранного людям, коли

таїною для франків і фризів не буде
 загибель велителя. Велика-бо свара
 зав’язалася з гутами, коли Гігелак морем
 2915 прибув із раттю на берег фризський,
 де гетвари в наступ на нього пішли
 навално — і сила переважила їхня,
 тож він поник, витязь кольчужний,
 поліг серед лав, — володар гриді
 2920 вже не вділить скарбів. Надалі ласки
 Меровінга ми не сподобились.
 Не діждати й від шведів, швидше за все,
 згоди й довіри, бо загальновідомо,
 що Онгентеов життя позбавив
 2925 біля Кручого Гаю Геткіна Гретлінга,
 коли з пихи походом уперше
 посунули геати на Січескільвінгів.
 Незабаром обачний батько Оттгере,
 старий і грізний, нагрянув у відповідь,
 2930 морського володаря звалив і визволив
 жону свою літню — беззлотну, окрадену —
 з полону, Онели й Оттгере матір,
 і переслідував запеклих недругів,
 доки не скрились ті у Кручому Гаї,
 2935 пойняті болем, безволодарні.
 Великим воїнством він обложив
 тих, що меч недонищив їх, змучених ранами,
 всю ніч бідолахам лихом погрожував, —
 мовляв, як задніє, одних переб’є він
 2940 мечами, а других на дереві повісить,
 птаству на радість. А як ранок настав,
 тугу в серцях їх утіха змінила,
 коли гук почувся Гігелакових
 рога й сурми, — то з раттю своєю
 2945 по слідах їх дістався той достойник туди”.

—XLI—

“Далеко прослався слід кривавий
шведів і геатів, у зваді погибельній
полеглих, що два розпалили народи.
І Онгентеов з одноплеменцями,
2950 старий і мудрий муж достойний,
рушив у град свій, ревно тужачи, —
він чув про гордого Гігелака,
його воїнську доблесть, не вірив у спротив,
в те, що з моремужами зможе змагатися,
2955 з морськими воями, свій скарб захистити,
дітей і жону, — й утік він, старий,
за вали земляні. Повалила тоді
погоня за шведами, — Гігелакові
знамена всі підступи затопили до тверджі,
2960 щойно Гретлінґи град обложили.
І ось полонили Онгентеова
сивоголового леза мечів,
тож володарю племені довелось здатися
на ласку Еовора. Люто Вульф,
2965 Вонредів син, його вістрям уразив —

і бризнула кров навкруг від удару,
полилась з-під волосся. Але не злякався
Скільвінг старий, — за наскок смертоносний
ще дужчим ударом оддячив умить,
2970 на противника кинувшись, конунг народу.
Не зміг відважний Вонредів син
удару старцеві завдати у відповідь,
бо той йому першим розтяв шолом
і він, окроплений кров'ю, поник,
2975 долі простерся, — не судилось тоді ще
йому вмерти, проте, — й опритомнів поранений.
Коли впав він, брат його обрушив меч
древніх гігантів, Гігелаків
непохитний соратник, — широке лезо —
2980 на тарчу й шолом велетенський, — і замертво
упав тоді конунг, пастир народу.
Потім соратники перев'язали
Вульфів рани й ураз підвели його,
коли поле брані їм припало посісти.
2985 Обшукав Онгентеова
переможець, забрав бронь у сивого,
шолом і меч гостролезий з руків'ям —
і Гігелакові це багатство вручив.
Обладунки прийняв той і віддячити клявся
2990 винагородами принародно — й віддячив:
прибувши додому, владика геатський,
Гретелів син, за січу сплатив
Еовору й Вульфу вельми щедро,
по сто тисяч землями й ретязями гривен, —
2995 за ті нагороди в середньому світі
його ганити годі, бо за герць вони славний, —
і доньку єдину віддав тоді Еовору,
запоруку милостей, домівки окрасу.

3000 **О**сь яка прія і неприязнь людська,
ворожда смертельна, що жду я її,
що шведи з нами її знову шукатимуть,
коли про кончину почують вони
володаря нашого, що раніше він
3005 беріг від недругів клейноди й князівство,
по смерті героїв, хоробрих Скільдінгів,
над благом підданців упадав і в усьому
чинив шляхетно. Хутко ж ходімо,
киньмо погляд на конунга племені
3010 й на погребне вогнище гривнодавця
взнесімо нашого. Не осібна хай дещиця
разом з героєм згорить — цілий скарб:
безліч золота, що болісно куплене,
і гривни, що сплачено на грані останній
за них життям його, — хай знищить вогонь це,
3015 охопить полум'я, хай пам'ятних витязь
не носить оздоб, а діва вродлива
не прикрашає шиї гривною, —
не раз їм іти у тузі сердечній,
лишившись без золота, в землі чужі,
3020 бо ратеводитель зрікся веселощів,
сміху і радості. На ранок пальці
безліч настуджених стиснуть списів,
здіймуть їх руки, та не рокіт арфи
розбудить ратників, — приречених чуючи,
3025 чорний крук прокряче не раз,
орлові повідає, як із вовком у парі
трапезував на трупах убитих”.

Ось які вісті повідав гіркі
той доблесний муж, — мало олжі
3030 у словах його віщих. Підвівшись, усі,

журливі, в сльозах, до Орлиного Мису
рушили — глянути на урочі видовище.
На піску знайшли вони скарбодавця
свого колишнього, на ложі смерті
3035 бездиханним — настав останній день
для конунга доброго, владики ведерів,
коли помер він смертю чудесною.
І диво дивне ще здалеку вгледіли —
гада, що осторонь, огидний, валявся:
3040 це дракон вогнедишний, у строкатості барв своїх
страхітливий, обпалений полум'ям власним.
Він простерся, в півста ступнів завдовжки, —
колись упивався повітрям нічним
і знову до лігва з неба спускався,
3045 а зрештою, мертвий, не зрушить він з місця,
уже не житиме в жодній печері.
Поруч покоїлись келихи й чаші,
тарелі розкидані й розкішні мечі,
іржею поточені, — тисячу зим вони
3050 отак пролежали в лоні землі.
Було накладено закляття колись
на той спадок незлічений — злото древніх,
щоб жоден муж не міг проникнути
до скарбниці, — хіба що сам Бог, звитяг
3055 властитель істинний, заступник смертних,
допустити зласкавиться до скарбу когось, —
мужа, що Він його визнає гідним.

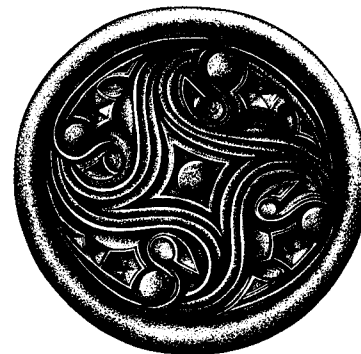
— XLII —

3060 **Д**остоту ясно — не дістав з того користи
той, хто прикраси сокрив беззаконно
під стромовиною. Страж погубив
єдиного з витязів — і зваду, ним сіяну,
криваво відомщено. Сокровенне це таїнство,
де стріне кінець свого строку земного
воїтель хоробрий, у хоробах медових
3065 уже не в змозі мешкати з кривними.
Так і Беовульф, битви шукаючи
зі стражем кургану, й гадки не мав,
ради чого зі світом розлучитися має.
Владики славні наслали на скарб свій
3070 таке сильне прокляття до Судного Дня,
що той, хто ступить як тать на це місце,
погубить гріхом себе у поганських капищах,
у путах пекельних, покараний злом, —
3075 хіба що нисполана буде спершу сильніша
до золота ласому ласка Господня.

Вирік Віглаф, Веогстанів син:
“Многі виносять з вини одного
скорбі нерідко, як це скоїлось нам.
Умовляннями жодними владаря любого
3080 не могли ми стримати — стража князівства —
від цього його нападу на хранителя скарбу, —
хай лежав би в домівці той, де мешкав так довго,
до кінця віків, — та виконував Беовульф
високе приречення. Осягнено скарб
3085 ціною жакливою, — це невідворотна
доля вела туди володаря племені.
Я був у тій залі й бачив усе,
як припало мені, — препишні оздоби, —
нелегка дарована дорога була мені
3090 до підземелля. У поспіху я
звалив на себе велику ношу —
купу коштовностей — і до конунга звідти
виніс мого. Він ще живий був,
при тямі й при розумі, про різне мовив,
3095 старий у тузі, вас вітати наказував,
велів, щоб ви величний курган
насіпали в пам'ять про подвиги владаря —
високий, примітний — на місці спалення,
бо на світі він з витязів найславетніший був,
3100 доки добрами в теремі тішитись міг.
Нумо ж поквапмося, щоб нині ще раз
уздріти розсипи оздоб самоцвітних,
диво в печері, — я туди допроваджу вас,
щоб ви доволі надивилися зблизька
3105 на гривни і золото. Погребні мари
хай спорядять мерщій, щойно ми вийдемо, —
і несімо туди владика нашого,
любого мужа, де має він довго
пробувати в оселях Усемогутнього”.

3110 **В**еогстанів син огласив повеління,
хоробрий у січі, усім дружинникам,
дворовласникам: дєрева для доброго конунґа
принести звіддалік на стос погребний —
провідцям племені: “Має пломінь пожерти —
3115 потемнілий, розбурханий — раторборців вождя,
що злив залізних без ліку звідав,
коли стріли з тятив перестрибують градом
через стіну щитів і, з хвостом опереним,
древко політ полегшує вістрію”.

3120 **І** Веогстанів син вікликав, мудрий,
із лав дружинних найліпших витязів,
соратників конунґа — разом семеро, —
і він з тими воями восьмим вступив
під дах недобрий; один з них тримав
3125 смолоскип у правиці — провадив їх він.
Скарбу за жеребом мужі не ділили,
коли побачили, що безохоронними
всі багатства в залі залишилися,
спочили, тлінні, — печалився мало хто,
3130 що вони поспішно повиносили звідти
прикраси коштовні, ще й із кручі дракона
скинули, змія, — хай зміє хвиля,
хай струміль підхопить стража клейнодів.
І витого золота на віз нагромадили
3135 силу-силенну, і сивого витязя
до Китового Мису на марах знесли.

— XLIII —

На мисі тім геати багаття погребне
воздвигли для нього неабияке,
шоломами й тарчами оторочили,
3140 блискучими бронями, як сказано ним.
Нагорі возложили герої, голосячи,
володаря славного, велителя любого.
Там, на гребені кручі, погребний вогонь вони
розвели найвеличніший, — повалив древодим,
3145 чорний над пломенем, з плáčем змішався
стогін вогню, стих буй-вітер,
аж поки пломінь плоть пожер,
до серця пропікши. Свій сум виливали
усі, засмучені смертю владики;
3150 тужіння й одна жінка-геатка
з волоссям підв'язаним завела за Беовульфом,
пісню скорботну. Без упину провадила,
що страшать її вельми навали полчищ,
кровопролиття, кривди загарбницькі,
3155 глум і полон. Поглинуло небо
дим розвіяний. На узвишші ведери

звели курган, — великий він був,
мореплавцям помітний здалеку, —
за десять днів доблесному
3160 поставили пам'ятник, останки його
обнісши стінами настільки розкішними,
що спроможні на це лиш премудрі мужі.
Самоцвіти і гривни в погребнім кургані
сокрили вони — всі прикраси, що винесли
3165 зі скарбниці допіру, повні тривоги, —
повернули в землю золото воїнське,
клейноди — в надра, де й нині лежать вони,
як і спершу — без жодного пожитку для смертних.
Крут кургану вершники відважні об'їхали,
3170 сини старійшин, разом дванадцять, —
волили звеличити володаря в пісні,
свій розпач виливши, й у розповідях:
його подвиги ратні й благородство підносили,
його доблесть славили. Так і слід чоловікові
3175 велителя-друга возхваляти, любити
усім своїм серцем, як оселю тілесну
той покине й останню переступить межу.
Так плем'я геатське оплакувало
владику — соратники, рівні при вогнищі, —
3180 вони свідчили: був він з сьогосвітніх властителів
найдобросердечніший, до підданців найм'якший,
незрівнянний у милості й найревніший до слави.

ДОДАТКИ

BEOWULF

На місі тім геати багаття погребне
воздвигли для нього неабияке,
шоломами й тарчами оторочили,
блискучими бронями, як сказано ним.
Нагорі возложили герої, голосячи,
володаря славного, велителя любого.
Там, на гребені кручі, погребний вогонь вони
розвели найвеличніший, — повалив дроводим,
чорний над пломенем, з плáčем змішався
стогін вогню, стих буй-вітер,
аж поки племінь плоть пожер,
до серця пропікши. Свій сум виливали
усі, засмучені смертю владики;
тужіння й одна жінка-геатка
з волоссям підв'язаним завела за Беовульфом,
пісню скорботну. Без упину провадила,
що страшать її вельми навали полчищ,
кровопролиття, кривди загарбницькі,
глум і полон. Поглинуло небо
дим розвіяний. На узвишші ведери
звели курган, — великий він був,
мореплавцям помітний здалеку...

